

BALKAN HARBİ'NDE OSMANLI ORDUSUNUN SEFERBERLİK PLANI*

Serkan ER**

Öz

Osmanlı Devleti'nin 1877-78 Rus Savaşı'nda yenilgiye uğramasından sonra Almanya'dan getirilen ıslah heyeti ordunun savaş hazırlıklarına "planlama" faaliyetlerini dahil etti. Bu kapsamda Osmanlı Devleti bir tehdit karşısında seferberlik, yığılmaklanma ve sefer (harekât) planlarını düzenlemeye başladı ve ilk olarak 1897 Türk-Yunan Harbi'nde müteakiben Balkan Harbi'nde düzenlemiş olduğu bu planlar çerçevesinde savaşa girdi. Bu makalede, bir harbin hazırlık sürecinde yapılan planlar ve Balkan Harbi öncesi seferber edilen 1'inci ve 2'nci Ordu Müfettişliklerinin "*1328-29 (1912-13) senesi seferberlik planı*" incelenmiştir. Neticede Balkan Harbi seferberlik planının ülkenin sahip olduğu kaynaklar göze alınmadan yapılması ve uygulanmasında karşılaşılan birçok sorun nedeniyle harbin sonucuna önemli derecede tesir ettiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Balkan Harbi, Seferberlik, Harekât, Yığılmaklanma, Plan.

Abstract

THE MOBILIZATION PLAN OF THE OTTOMAN ARMY AT BALKAN WARS

After the defeat of the Ottoman State during 1877-78 Russian War, the Reform Committee invited from Germany included "planning" activities to war preparations of the Ottoman Army. In this context, The Ottoman State started to arrange plans of mobilization, concentration and operation against any threat and got into war within the framework of these plans firstly during 1897 Greco-Turkish War then Balkan Wars. In this article, the plans which were made in the preparation of any war and "*1328-29 (1912-14) mobilization plans*" of 1st and 2nd Armies mobilized before the Balkan Wars were examined. As a result, it has been understood that the mobilization plan of the Balkan Wars affected directly to the result of the war because of many problems encountered in practice and preparation without taking into consideration the country's resources.

Key Words: Ottoman State, Balkan Wars, Mobilization, Operation, Concentration, Plan.

---

* Bu makale, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nde 2012 yılında yapmış olduğum "Osmanlı Ordusu'nda Seferberlik Planı: Balkan Harbi Örneği" başlıklı yüksek lisans tezimin üçüncü ve dördüncü bölümlerinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir. Bu makalenin hazırlanmasında destek ve yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocam Doç. Dr. Gültekin Yıldız'a teşekkürlerimi sunarım.

** Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Harp Tarihi ve Strateji Bölümü Öğretim Elemanı; İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi; serkaner2001@yahoo.com.tr.

Giriş

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti'nin büyük bir mağlubiyete uğraması, Rusya'nın ileride muhtemel tecavüzlerine karşı ordunun yeniden güçlü bir hale getirilmesini gerektirmişti. Bu nedenle Avrupa devletleri arasında yeni bir güç olarak parlayan Almanya'dan yardım istendi. Yapılan bir dizi görüşmeler sonunda 1882 yılında Albay Kaehler başkanlığında dört kişiden oluşan bir heyet Osmanlı ordusunda göreve başladı. Bu ilk Alman heyetini daha sonra başkaları izledi. Söz konusu yabancı uzman ve danışmanlar, ordunun yeniden yapılanması, seferber edilmesi, subay ve eratin eğitimi gibi konularda birçok çalışma yaparak Prusya genelkurmayının bir benzerini Osmanlı ordusunda teşkilatlandırmaya çalıştılar¹.

Alman danışmanların Osmanlı ordusunun işleyişine sokmaya çalıştığı “planlama” faaliyetleri içerisinde; bir tehdit durumunda ordunun personel ve lojistik ihtiyaçlarının nasıl temin edileceğini ortaya koymak, sefer durumuna süratli ve aynı zamanda kontrollü geçişi sağlamak amacıyla yapılan seferberlik plan çalışmaları da yer alıyordu. 1886 yılında ordunun yeniden düzenlenmesiyle ilgili kurulan komisyonun başkanlığına getirilen Alman askerî heyeti başkanı Collmar Freiherr von der Goltz, Osmanlı ordusundaki seferberlik faaliyetlerini ilk defa bir plana bağlı hale getirdi². Yine bu dönemde yeni ordu organizasyonunu desteklemek ve seferberlik faaliyetlerini geliştirmek amacıyla, Seraskerlik/Harbiye Nezareti'ne bağlı Erkân-ı Harbiyye Dairesi yeni kanun ve nizamnameler hazırlayıp yürürlüğe koydu. Bunlardan biri, Redif depolarındaki malzemeleri korumayı amaçlayan *Redif Debboyları (silah ve elbise ambarı) Kanunu* (1302/1884); bir diğeri, seferberlikte ihtiyaç duyulan ulaşım araçlarının teminini sağlayacak *Tedârik-i Vesâit-i Nakliyye-i Askeriyye Kanunnamesi* (12 Muharrem 1307/8 Eylül 1889)³; bir diğeri ise seferberlikle ilgili esasları belirten *Seferberlik Nizamnamesi*'dir (21 Muharrem 1307/17 Eylül 1889)⁴. Ayrıca 20 Şaban 1306/21 Nisan 1889 tarihinde *Redif sınıfına mensup memurlardan silahlaltına alınmaktan*

¹ Jehuda L. Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi Türkiye'de Prusya-Alman Askeri Heyetleri 1835-1919*, çev. F. Çeliker, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1977, s. 40.

² Merwin Albert Griffiths, *The Reorganization Of The Ottoman Army Under Abdülhamid 1880-1897*, California Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, Los Angeles 1966, s. 76.

³ *Düstûr*, Birinci tertip, cilt 6, Devlet Matbaası, Ankara 1939, s. 430.

⁴ Planlı seferberlikle ilgili en eski basılı resmî mevzuat olarak karşımıza çıkan nizamname toplam 12 bölüm halinde 84 maddeden oluşmakta ve 8 adet ek içermektedir. *Düstûr*, Birinci tertip, cilt 6, Devlet Matbaası, Ankara 1939, s. 523.

müstesna bulunacaklar hakkında bir irade-i seniyye yayınlanmış⁵ ve seferberlik halinde redif ve müstahfız birliklerini sevk ve idare için gerekli olan zâbit kadrosunun teminiyle ilgili 21 Şaban 1306/22 Nisan 1889 tarihinde *İhtiyât Zâbitânının Teşkilâtını Mübeyyin Nizâmname Sûreti* de hazırlanarak Padişah'a sunulmuştur⁶.

1912 yılının son aylarında icra edilen Birinci Balkan Harbi'nde Osmanlı Devleti büyük bir yenilgiye uğramış, harp sonrasında konu üzerine yapılan çalışmalarda bu yenilginin siyasî, askerî ve sosyal nedenlerden kaynaklandığı belirtilmiştir⁷. Dönemin tanıklarının yaptığı tespitlere bakılırsa, yenilginin askerî nedenlerinden birisinin de ordunun seferberliğini tamamlamadan muharebelere başlanması olduğu görülür.

Balkan Harbi ile ilgili yapılan modern araştırmalarda araştırmacıların, Osmanlı ordusunun “seferberlik planı” ile “sefer planları”nı karıştırdığı ve seferberlik ile ilgili hususları mevcut 12 adet sefer planında aradığı⁸ ya da hazırlanan bu seferberlik planını sefer planı olarak değerlendirdiği⁹ görülmektedir. Bazı

⁵ *Düstür*, Birinci tertip, cilt 6, Devlet Matbaası, Ankara 1939, s. 329.

⁶ Nizamname sureti için bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Mütenevvî Maruzat Evrakı (Y.MTV.), nr. 38/79, 21 Şaban 1306/22 Nisan 1889. Bu suret 3 Zilhicce 1308/10 Temmuz 1891'de son şeklini almış ancak *Düstür*'de yayınlanmamıştır. Mehmet Beşikçi'ye göre bunun yayınlanmamasının sebebi, ya taslak halinde kalarak hiç uygulamaya sokulmamış olması ya da bağlayıcılık taşınamaması maksadıyla II. Abdülhamid idaresi tarafından alınan bir tedbirdir. Mehmet Beşikçi, “‘İhtiyat Zâbiti’nden ‘Yedek Subay’a: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Zorunlu Askerlik Kategorisi Olarak Yedek Subaylık ve Yedek Subaylar, 1891-1930”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, sayı 13 (Güz 2011), s. 45-89.

⁷ Bu çalışmalar için bkz. A., *Balkan Harbinde Neden Münhezim Olduk?*, Kitâbhâne-i İslâm ve Askerî, İstanbul 1329; A., *Balkan Harbinde Askerî Mağlubiyetimizin Esbabı*, Kitâbhâne-i İslâm ve Askerî, İstanbul 1329 (¹ (Elif) rumuzuyla yazılan bu eserlerin yazarının Kurmay Binbaşı Ali İhsan [Sabis] olduğu saptanmıştır. Hasip Saygılı, “Balkan Bozgununun 100'üncü Yıldönümünde Balkan Harbinde Neden Münhezim Olduk”, *Toplumsal Tarih*, sayı 222 (Haziran 2012), s. 74-78); Edward J. Erickson, *Defeat in Detail: The Ottoman Army in the Balkans, 1912-1913*, Praeger Publishers, London 2003; Richard C. Hall, *Balkan Savaşları, 1912-1913*, çev. M. Akad, Homer Kitabevi, İstanbul 2003; Hasip Saygılı, “Balkan Harbi'nde Osmanlı Bozgununun Karanlık Yüzü: Dönemin Tanıklarının Gözüyle Müslüman Ahalide İnsan Kalitesi ve Sosyal Çözülme Problemi”, *Türkiye Günlüğü*, sayı 112 (Kış 2012), s. 136-146; Fatih Kerimi, *İstanbul Mektupları*, haz. Fazıl Gökçek, Çağrı Yayınları, İstanbul 2001; Meryem Rahmet Pataşof, “Balkan Savaşları Sırasında Bir Tatar Hemşiresinin İstanbul Hatıraları”, haz. İsmail Türkoğlu, *İstanbul Araştırmaları*, sayı 6 (Yaz 1998), s. 179-188. Ayrıca Balkan Harbi yenilgisinin askerî nedenleriyle ilgili kapsamlı bir literatür değerlendirmesi için bkz. Mesut Uyar, “Osmanlı Askerî Rönesansı: Balkan Bozgunu İle Yüzleşmek”, *Türkiye Günlüğü*, sayı 110 (Bahar 2012), s. 65-74.

⁸ Metin Ayışığı, *Mareşal Ahmet İzzet Paşa: Askerî ve Siyasi Hayatı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s. 25, 26.

⁹ *Balkan Harbi (1912-1913), III ncü Cilt, Garp Ordusu, I nci Kısım*, Genelkurmay Başkanlığı

çalışmalarda ise seferberlik faaliyetlerine ilişkin çok genel ifadeler kullanılarak planlanmasından ve uygulamasından bahsedilmediği ve sadece Genelkurmay Başkanlığı'nın Balkan Harbi'ne dair yayınlamış olduğu eserlerden faydalanıldığı¹⁰ tespit edilmiştir.

Bu yazıda sefer planı ile seferberlik planının birbirinden farklı iki ayrı plan olduğu ve seferberlik planının sadece birliklerin (insan kaynağının) toplanması faaliyetini değil, bunların lojistiği ile ilgili hususları da kapsadığına değinildikten sonra; Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı (ATASE) Arşivi'nden elde edilen bilgiler çerçevesinde Balkan Harbi'nde Osmanlı ordusunda planlı seferberliğin ne derece icra edilebildiği ortaya konulacaktır.

Araştırmamızın problemini, seferberlik kavramı ve Balkan Harbi öncesinde hazırlanmış seferberlik planının pratikte uygulanması sırasında ortaya çıkan zaafklar oluşturmaktadır. Araştırmada Balkan Harbi öncesi bütün birlikleriyle seferber edilen 1'inci ve 2'nci Ordu Müfettişliklerinin “1328-29 (1912-13) *sene-si seferberlik planı*” incelenmiş¹¹ ve bu planın gerek hazırlanmasından gerekse uygulanmasından kaynaklanan hataların harbin neticesine tesirleri mercek altına alınmıştır.

1. Kitle Ordusu Döneminde Askerî Bir Zorunluluk: Planlı Seferberlik

Seferberlik; bir devletle muharebe üzere alınan hazırlık hali olarak tanımlanabilir. Önceleri sadece devletin askerî gücü için yapılan hazırlıkları kapsamına rağmen 20'nci yüzyılın başlarında ortaya çıkan topyekûn harp kavramıyla birlikte ülkenin “milli güç” unsurlarının tamamı, yani sosyal, ekonomik, psikolojik ve askerî kuvvet potansiyellerinin kullanılmaya hazır hale getirilmesi amaçlanmıştır¹².

Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1979, s. 118.

¹⁰ Edward J. Erickson, *Defeat in Detail: The Ottoman Army in the Balkans, 1912-1913*, Praeger Publishers, London 2003, s. 61-67.

¹¹ Bir ordunun farklı tehditlere karşı düzenlenmiş birden fazla sefer (harekât) planı olduğu halde, personel ve lojistik olarak harekât ihtiyacını karşılayacak tek bir seferberlik planı bulunur. Bu seferberlik planının içeriği de her ordu bölgesine göre değişir. Çünkü her bir sefer planında ordulara verilen görevler farklılık gösterebileceği gibi bazı ordulara hiç bir görev de verilmeyebilir. Balkan Harbi öncesinde de her ordunun, harekât planını destekleyen içerikleri farklı ayrı bir seferberlik planı olmasına rağmen araştırmamızda savaş için tüm birlikleriyle seferber edilen 1'inci ve 2'nci Ordu'nun planları incelenmiştir.

¹² Topyekûn savaşın genel bir değerlendirilmesi için bkz. Mehmet Beşikçi, “Son Dönem Osmanlı Harp Tarihi ve “Topyekûn Savaş” Kavramı”, *Toplumsal Tarih*, sayı 198 (Haziran 2010), s. 62-69.

İki siyasî güç arasındaki anlaşmazlığın savaş haline dönüşmesiyle birlikte muharebeler başlamadan evvel bir takım hazırlıklar yapılır. 20'nci yüzyıl başlarında bunların; "seferberlik" ve "yığınaklanma" (tecemmu') olmak üzere iki safhadan ibaret olduğunu görmekteyiz. Seferberlik ilânıyla birlikler barış durumundan savaş durumuna geçerler. Bunun için personel ikmalî ile beraber ihtiyaç duyulan silah, cephane, araba, elbise vesaire malzeme tedarik edilir ve seferber olan birliklere gönderilir. Seferber olan birlikler kendilerine tahsis edilen toplanma bölgelerine giderler ve burada harekâta yönelik birlik teşkilatlanmaları yeniden yapılır. Seferberliğin ikmalinden sonra ise "yığınaklanma" faaliyeti başlar. Bu esnada birlik ve malzemeler sefer planları doğrultusunda gereken yerlere sevk ve nakledilir¹³. Demek ki; seferberlik hali seferberliğin ilân edilmesiyle başlayıp seferberlik halinin kaldırılması veya personelin toplanma bölgelerinde birliklerine katılmasına kadar geçen süre içerisinde icra edilen personel ve lojistik ile ilgili faaliyetleri kapsamaktadır.

Seferberlik, daha barış zamanında hazırlanan ve her yıl yenilenen planlar çerçevesinde büyük bir özenle tespit edilmiş hükümler ve hazırlayıcı tertiplerle uygulanır. Von der Goltz Paşa'ya göre seferberlik; nakliye kollarının teşkili, levazım, ekmekçi, posta, telgraf, masârif, divan-ı harp heyetlerinin kurulması, her türlü nakliye vasıtasının temini için komisyonların teşkili, ambarların tesisi, zahirenin toplanıp depolanması, düşman tehdidi altında bulunan kale ve müstahkem mevkiilerin takviye edilmesi ve güçlendirilmesiyle birlikte gerekli her türlü malzemenin tedariki faaliyetlerini içermektedir¹⁴.

Seferberlik mümkün olan son süratle fakat intizamı kaybetmeden icra edilmelidir. Çünkü düşmandan önce seferberliğini tamamlayan birlikler daha düşman harp hazırlıklarını bitirmeden onun üzerine yürüyerek onu mağlup etme avantajına sahip olurlar. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki seferberlik ve yığınaklanmasını tamamlamadan muharebeye giren birlikler de genellikle mağlup olurlar ve başlangıçtaki bu yenilgilerin harbin sonuna kadar devam ederek harbin tamamıyla kaybedilmesine sebep olduğu vakidir¹⁵.

Harbin sevk ve idaresi başından sonuna kadar birkaç safhada cereyan eder. Bunları hazırlık, icra ve neticelendirme olarak üç grupta toplayabiliriz. Bu üç safha harbin bütünü oluşturur¹⁶. Harbin hazırlanması ve icrasıyla görevli

¹³ A., *Balkan Harbinde Askerî Mağlubiyetimizin Esbabı*, s. 3,4.

¹⁴ Von der Goltz, *Millet-i Müsellaha*, çev. M. Tahir, Ebuzziya Matbaası, İstanbul 1301, s. 235.

¹⁵ A., *Balkan Harbinde Askerî Mağlubiyetimizin Esbabı*, s. 5.

¹⁶ Muzaffer Erendil, *Tarihte Strateji (Askerî Stratejiden Milli Stratejiye)*, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 27.

sevk ve idare makamları harbin hazırlık safhasında seferberlik, yığınaklanma ve harekâtın icrası amacıyla planlamalar yaparlar.

Sefer (harekât) planları, mevcut duruma nazaran birliklerin hangi hareket tarzını (taarruz, savunma vb.) nasıl uygulayacağı konularını içerirken¹⁷, *seferberlik planı* ordunun ihtiyacı olan insan, nakliye vasıtası ve malzemenin nasıl tedarik edileceği ve bunların ne şekilde ilgili birliklere sevk edileceğine dair bilgileri içermektedir.

Seferberlikle ilgili bilgiler düzenlenmiş olan her bir sefer planına göre ayrı ayrı belirtilmelidir. Çünkü her sefer (harekât) planında ulaşılmak istenen hedef için ihtiyaç duyulan kaynaklar farklılık göstereceği gibi harekât alanları da birbirinden farklıdır. Bir devletin ordusunun birden fazla sefer planı olduğu halde bu planlara yönelik personel ve lojistik ihtiyaçları karşılamak üzere her plana ait hususları ayrı projeler halinde değerlendiren sadece bir tane seferberlik planı mevcuttur.

Balkan Harbi'ni incelediğimizde, harp öncesi Osmanlı ordusunda farklı tehditlere karşı düzenlenmiş olan 12 adet *sefer planı* ve bütün bu planları kapsayan bir adet *1328-29 (1912-13) senesi seferberlik planı* bulunduğunu görmekteyiz.

2. 1328-29 (1912-13) Senesi Seferberlik Planı

II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye Reisliği'ne getirilen Ahmed İzzet Paşa göreve başladıktan sonra Goltz Paşa ve Mahmud Şevket Paşa ile koordineli çalışarak Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye'nin çalışmalarıyla ilgili birçok yeni düzenleme yaptı. Bu düzenlemelerin içerisinde yürüyüş ve seferberlik cetvellerinin¹⁸ yapılması ve manevraların icrası faaliyetleri de yer almaktaydı¹⁹.

Ahmed İzzet Paşa, Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye Reisi görevindeyken Rumeli'de çeşitli suretlerde ortaya çıkabilecek muhtemel harplere karşı 5 adet sefer planı hazırlamıştır. Bu göreve geldiğinde dairede plan adına hiç bir şeye

¹⁷ Von der Goltz, *Harbin Sevk ve İdaresi*, çev. O. Senai, Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul 1315, s. 195.

¹⁸ Seferberliğin ilânıyla birlikte birliklerin ne zaman, nerede bulunacağını ve hangi vasıtayla buraya gideceklerini gösteren çizelgelerdir.

¹⁹ M. E. Yapp, "War, Technology and Society in the Ottoman Empire from Reign of Abdülhamid II to 1913: Mahmut Şevket and the German Military Mission", *War, Technology and Society in the Middle East*, ed. M. Y. V. J. Parry, Oxford University Press, London 1975, s. 367-385.

rastlamadığını belirten Ahmed İzzet Paşa'ya göre, önceki II. Abdülhamid döneminde böyle şeyler Yüksek Askerî Komisyon ile Maiyyet-i Seniyye Erkân-ı Harbiyyesi'nde bulunuyordu. Orduların, müfrezelerin ve müstahkem mevkiilerin muhafazasını teşkil edecek kuvvetlerin sayı ve numaralarını, seferber edilecek redif komutanlarının isimlerini ve toplanma cetvelleriyle kıtaların sevk cetvellerini, toplanma esnasında iâşe şekillerini ve daha başka birçok ayrıntıyı içine alan lahikalar ise Erkân-ı Harbiyye'nin Üçüncü Şubesi tarafından hazırlanmaktaydı²⁰. 1889'da çıkarılan *Seferberlik Nizamnamesi*'ne uygun olarak hazırlanan sefer ve seferberlik planları ilk defa 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nde uygulamaya konulmuştu. Paşa'nın bu sözlerine bakılırsa, II. Meşrutiyet sonrasında söz konusu bu planlar yeniden düzenlenmişti.

Ahmed İzzet Paşa, çeşitli ihtimallere karşı 5 adet sefer planı hazırladığını ve bunlara yönelik seferberlik planının Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye Üçüncü Şube tarafından tertip edildiğini söylese de, ulaşabildiğimiz arşiv kayıtları içerisinde rastladığımız en eski seferberlik planı 1327-28 (1911-12) senesine aittir. Bundan sonra da 1328-29 (1912-13) senesine ait bir seferberlik planı mevcut olup bu planın Eylül 1912 başından 1913 yılının sonuna kadar geçerli olacağı kabul edilmiştir²¹. Ahmed İzzet Paşa'nın ayaklanmaları bastırmak amacıyla Yemen'e gidişine kadar geçen Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye Reisliği görevi süresince (1908-1911) hazırlanmış olan sefer (harekât) planlarına yönelik bir seferberlik planına rastlanmamıştır. Arşiv kayıtlarında yer alan 1911 ve 1912 seferberlik planlarının sefer (harekât) planlarına uyularak yapıldığı göz önüne alınırsa; Balkan Harbi esnasında uygulanan 5 numaralı planın taarruzu öngördüğü ve toplanmaların daha ileride bir yerde yapıldığı, Ahmed İzzet Paşa'nın hazırlamış olduğu planda ise Anadolu'dan gelecek birliklerin katılışına kadar savunmada kalınması ve Makedonya harekât bölgesine asker gönderilmeyerek daha gerilerde Çorlu civarında bir yerde birliklerin toplanması gerektiği öngörülmüştür. Ayrıca Büyük Karargâh-ı Umûmî'de Erkân-ı Harbiyye Reis-i Sânisî görevinde bulunan Miralay Pertev [Demirhan] Bey'in Ahmed İzzet Paşa'nın hazırlamış olduğu planın

²⁰ Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, Nehir Yayınları, İstanbul 1992, I, s. 125.

²¹ Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivleri (ATASE), Balkan Harbi (BLH), Klasör: 660, Dosya: 57, Fihrist: 01-05a; Bursalı Mehmed Nihad, *1328-29 Balkan Harbi Trakya Seferi*, Askerî Matbaa, İstanbul 1340, I, s. 33; Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, *Balkan Harbi (1912-1913), I. Cilt, Harbin Sebepleri, Askerî Hazırlıklar ve Osmanlı Devleti'nin Harbe Girişi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993, s. 227; Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, *Balkan Harbi (1912-1913), III ncü Cilt*, s. 117.

varlığını ilk defa Abdullah Paşa'nın eserinden öğrendiğini söylemesi²² de Balkan Harbi'nde uygulanan seferberlik planının Ahmed İzzet Paşa'nın hazırlandığını söylediği plandan farklı olduğu çıkarımı yapılabilir.

1328-29 (1912-13) senesi seferberlik planı dört kısımdan oluşturulmuş ve her bir sefer planına ait hususlar dört başlık altında ayrı bir proje şeklinde değerlendirilmişti. Balkan Harbi esnasında uygulanan seferberlik faaliyetleri söz konusu planın 5 numaralı projesi çerçevesinde yürütüldü. Planın birinci kısmı, nizamiye, redif ve müstahfız birliklerinin nasıl seferber hale geleceği ve bunların yürüyüşlerine dair esasları; ikinci kısmı, seferberlikle ilgili genel hususlarla birlikte seferberlik durumunda hangi birliklerin hangi plana göre hangi birliğin emrine gireceği, toplanma yerleri, birliklerin teşkil şekli ve yürüyüş cetvellerini; üçüncü kısmı, seferberliğin lojistik desteği ve her türlü kolun teşkil şekli ile menzil hizmetlerini; dördüncü kısmı ise demir yolu ve deniz yolu nakliyatı ile ilgili hususları içeriyordu.

Balkan Harbi için bütün birlikleriyle seferber hale getirilen 1'inci ve 2'nci Ordu Müfettişliği'ne ait seferberlik planında muhtemel bir harbe karşı seferberliğin icrası ile ilgili özet olarak şu bilgiler yer almaktaydı²³:

Nizamiye kolordularının barış kuvveti *Teşkilât-ı Esasiyye Nizamnamesi*'nde²⁴ olduğu gibi kabul edilmiş ve seferber personel mevcutları bu nizamname çerçevesinde hesaplanmıştı. Nizamiye birlikleri önce barış zamanı buldukları yerlerde seferber olacaklar, daha sonra yığınak bölgelerine intikal edecekler, redif taburlarının ikmal askerleri²⁵ redif tabur dairelerinde sırasıyla seferberliğin 3., 4. ve 5. gününde toplanacaklardı²⁶. Rumeli redif daireleri tadilattan dolayı

²² Pertev Demirhan, *Balkan Harbinde Büyük Karargâh-ı Umûmî*, Askerî Matbaa, İstanbul 1927, s. 11.

²³ 2'nci Ordu Müfettişliği'ne ait olan "1328-29 senesi seferberlik planı", Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı'nın Balkan Harbi tasnifinin 661, 662 ve 695 numaralı klasörlerinde bulunmaktadır. Planın metin kısmına ulaşılabilmişse de planda atıf yapılan eklere (bu eklerde birliklerin yürüyüş cetvelleri, toplanma bölgeleri, seferberlik müddetleri vs. gibi önemli bilgiler bulunmaktadır) ulaşmak mümkün olmamıştır. 1'inci Ordu Müfettişliği'nin seferberliğine ait hususlar için ise aynı arşivin 97 numaralı klasörünün 16 numaralı dosyasında bulunan "328-329 seferi Tahkikat Heyeti tarafından 5 Temmuz 1329'da Harbiye Nezareti'ne takdim kılınan rapor sureti"nden istifade edilmiştir.

²⁴ Nizamname, Osmanlı Ordusu'ndaki bütün kolorduları ve bunlara bağlı alt birliklerin kuruluşlarını tam kadro mevcuda göre göstermektedir.

²⁵ İkmal askeri, o sırada silahaltında olmayan; seferberlik zamanında nizamiye birliklerinin seferi mevcuda çıkmasını sağlayacak ihtiyat askerleri ile redif birliklerini teşkil edecek askerlerdir.

²⁶ ATASE, BLH, Klasör: 97, Dosya: 16, Fihrist: 001-22/23.

BALKAN HARBİ'NDE OSMANLI ORDUSUNUN SEFERBERLİK PLANI

küçültülmüş olduğundan bu dairelerden gelecek ikmal askerlerinin celbi üç gün olarak bildirilmişti. Buna rağmen bunların, seferberliğin 5'inci günü tabur merkezlerinde toplanacakları kabul edilmiş ve yürüyüşleri ona göre düzenlenmişti²⁷.

Plana göre Trakya harekât bölgesinde toplanacak birlikler ve seferberlik müddetleri Tablo 1'de gösterilmiş, buna göre Şark Ordusunun mevcudu 469.511 olarak hesaplanmıştır.

Tablo-1²⁸							
1912-13 Seferberlik Planına Göre Trakya Harekât Bölgesinde Toplanacak Birlikler ve Seferberlik Müddetleri							
Birlik (Toplanma Bölgesi)	Seferber Halde Toplanma Bölgesinde Bulunacağı Müddet (Gün)	Asker Mevcudu				Hayvan Mevcudu	Araba Mevcudu
		Muharip Asker	Cephane Kolu	Nakliye Kolu	Toplam		
Edirne Kalesi (Edirne)	6-8	56765	-	-	56765	8150	2227
Kırcaali Müfrezesi (Kırcaali)	5-14	21392	2705		24097	6119	735
1'nci Kolordu (Yenice)	15	44421	1920	2531	48872	11886	3439
2'nci Kolordu (Hasköy)	10-17	44166	1712	2491	48369	11135	3234
3'ncü Kolordu (Kırkkilise)	14 (Ankara Redif Fırkası 15-18)	41308	2006	2263	45577	11493	3112
4'üncü Kolordu (Sazlı Dere)	15 (Bursa Redif Fırkası 13, İzmit Redif Fırkası 14)	39254	1332	2111	42697	9066	2792

²⁷ ATASE, BLH, Klasör: 661, Dosya: 60, Fihrist: 002-02.

²⁸ ATASE, BLH, Klasör: 97, Dosya: 16, Fihrist: 001-16/20'den derlenmiştir.

SERKAN ER

Müretteb 15'nci Kolordu (Dimetoka)	14	20861	1082	1449	23392	5727	1618
Müretteb 16'nci Kolordu (Vize)	Konya Redif Fırkası 15-16-21, Karahisar Redif Fırkası 11	Mevcut verilmemiştir (diğer müretteb kolordulara bakarak toplam mevcudu yaklaşık 30.000 olarak kabul edilmiştir).					
Müretteb 17'nci Kolordu (Azadlı)	17	29290	1068	1631	31989	6676	1784
Müstakil Süvari Fırkası (Süloğlu)	-	6062				6065	365
Müstakil Süvari Livası (Mustafa Paşa)	-	2208				2190	147
Müretteb 18'inci Kolordu (Babaeski Kuzeyi)	22	27737	1068	1611	30416	6085	1738
Müretteb 23'ncü Kolordu (Dersaadet)	30	39221	1640	2233	43094	9759	2484
Müretteb 24'ncü Kolordu (Osmancık)	Belli değil	32636	1438	1899	35973	7486	2098
TOPLAM					469.511		

Garp Ordusu'nun kuruluşu ve mevcutları ise Tablo 2'de yer almakta olup buna göre Garp Ordusu'nun seferber mevcudu 343.489 olarak hesaplanmıştır.

BALKAN HARBİ'NDE OSMANLI ORDUSUNUN SEFERBERLİK PLANI

Tablo-2²⁹						
1912-13 Senesi Seferberlik Planına Göre Garp Ordusu'nun Kuruluşu ve Mevcutları						
Birlik	Tabur	Mk.Tf.	Süvari	İstihkâm	Batarya	Er
Vardar Ordusu	161	15	35	11	65	192.374
Ustruma Ordusu	23	2	3	2	9	26.751
Toplam	184	17	38	13	74	219.125
İpek Müfrezesi	22	2	1	2	6	24.898
İşkodra Kolordusu	27	3	1	1	6	32.327
Toplam	49	5	2	3	12	57.225
Yanya Kolordusu	22	2	1	2	9	25.894
Müretteb 8'nci Kolordu	29	1	3	3	9	33.625
Karaburun Müfrezesi	9	-	1	-	1	7.620
Toplam	60	3	5	5	19	67.139
Garp Ordusu toplam	293	25	45	21	105	343.489

Planda, seferberliğin azami 12'nci gününden önce nizamiye birliklerinin seferber olmasının önemi belirtilerek ihtiyatlardan başka rediflere de müracaat edilmesine gerek duyulmuştu. Bu maksatla gelen ikmal askerlerinden redif taburlarına 1.000'er kişilik bir kaynak bırakıldıktan sonra geriye kalanlardan en gençleri nizamiye taburlarına tahsis edilmişlerdi³⁰. 2'nci Ordu Müfettişliğinde icra olunan redif tadilatından dolayı Rumeli bölgesinde 7'nci Kolordu ile 24'üncü İşkodra Fırkası taburları 1.048, diğer Nizamiye taburları da 826 mevcutla seferber edileceklerdi.

1909 yılında düzenlenen bir kanun hükmüyle gayrimüslimler de ilk defa bu savaşta seferber edilmişlerdi³¹. Ancak gayrimüslimlerden sefer zamanı ne kadar celp olunacağı planın hazırlık safhasında bilinmediğinden Müslümanlardan

²⁹ Fevzi Çakmak, Batı Rumeli'yi Nasıl Kaybettik? Garbî Rumeli'nin Sûret-i Ziyai ve Balkan Harbi'nde Garb Cephesi, düz. A. Tetik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s.94.

³⁰ ATASE, BLH., Klasör: 661, Dosya: 60, Fihrist: 002-01.

³¹ Kanun metni için bkz. "Ahz-ı asker layiha-i kanuniyesi kanuniyeti iktisab edinceye kadar mer'i olmak üzere anâsır-ı gayrimüslimenin kur'aları hakkındaki 27 Safer 1304 tarihli Ahz-ı asker kanununun mevâdd-ı müteallikasını muaddil kanun", 20 Receb 1327 / 7 Ağustos 1909, *Düstür*, Tertib-i Sâni, cilt 1, Matbaa-i Osmaniyye, Dersaadet 1329, s. 420.

seferberlik davetine icabet etmeyenlerin yerine gayrimüslimler konularak birliklerin sayısının talep edilen miktara ulaştırılması planlanmıştı.

Planda 2'nci Müfettişliğe mensup kolordu ve müstakil fırkaların Rumeli dairelerindeki mitralyöz, süvari, topçu vs. sınıfların ikmal askerleri ile tamamen seferber edilemediği, bu maksatla Anadolu dairelerinden bu sınıflara mensup lüzumu kadar asker tahsis edildiği belirtilmekteydi³².

Sınırların emniyeti ve yığınaklanmanın gizlenmesi görevi hudut bölüklerine verilmiş; harp ilân edildiğinde sınırlara en yakın olan nizamiye ve redif birliklerinden oluşturulacak müfrezeler de bunlara yardımcı olarak görevlendirilmişti. Nizamiye birliklerinin intikali, ikmal askerlerinin birliklerine katılmasının ertesi gününden itibaren planlanmıştı³³. Bazı nizamiye birlikleri ise yığınağın hızlandırılması için ikmal askerlerini beklemeyerek önceden intikal edecekler, ikmal askerlerini ise toplanma yerine yakın istasyon veya mevkiilerden daha sonra alacaklardı.

Her birlik için yürüyüş cetvelleri düzenlenerek birliklerin yürüyüş cetvelerine uygun olarak intikallerini yapacakları planlanmıştı. Örnek bir yürüyüş cetveli Ek 1'de sunulmuştur. İkmal askerlerinin birliklere katılımı gecikse de nizamiye birliklerinin intikallerini aksatmamaları ve eksik miktar askerle hareket eden birliklerin sayılarını daha sonra gelecek ikmal askerleriyle tamamlamak için fırka ve kolordu komutanlıkları tarafından memurlar görevlendirmeleri de istenmişti³⁴.

Nakliye taburları, redif taburlarının birlikte getirecekleri fazladan yüzer personel ve hayvan ile harekât alanından tedarik edilecek hayvan ve arabalar vasıtasıyla oluşturulacaktı. Bölge dahilinde asayişin temininde, hudutlarda oluşturulacak kontrol noktalarında ve demir yolu hattının muhafazasında ise müstahfiz birliklerinin kullanılması düşünülmüştü³⁵. İşkodra ve Yanya müstahkem mevkiileri de İşkodra ve Yanya Müstakil Kolorduları tarafından verilecek birer redif fırkası ile bir nizamiye alayının yanı sıra, o bölgede toplanacak müstahfiz birlikleri marifetiyle müdafaa edilecekti³⁶.

Topçu bataryalarının binek ve koşum hayvanları ile cephane, top ve tüfek

³² ATASE, BLH., Klasör: 661, Dosya: 60, Fihrist: 002-03.

³³ ATASE, BLH., Klasör: 660, Dosya: 57, Fihrist: 01-01a.

³⁴ Mahmud Belig, *Balkan Harbinde Müretteb Dördüncü Kolordunun Harekâtı*, 68 no.lu Askerî Mecmuaya Ek, Askerî Matbaa, İstanbul 1928, s. 64-69.

³⁵ ATASE, BLH., Klasör: 660, Dosya: 57, Fihrist: 01-05.

³⁶ ATASE, BLH., Klasör: 660, Dosya: 57, Fihrist: 01-03a.

esterleri, barış zamanında olduğu gibi her bir batarya için 4 top, 7 cephane arabası ve 1 keşif arabası miktarında olması planın öngörülerindendi³⁷. Birlik hayvanlarının noksanı memleket içinden veya dışarıdan satın alma ve Tedârik-i Vesâit-i Nakliyye Kanunnamesi'ne göre tedarik edilecekti³⁸.

Planda, Trakya'da yığınak yapacak ordunun ağırlık ve kolları için ortalama 54.000 ve birlik hayvan noksanları için de 10.000 olmak üzere toplam 64.000 hayvana ihtiyaç olduğu; Rumeli bölgesinin sadece 27.000 hayvan verebilecek olması sebebiyle geri kalan miktarın Anadolu'dan celp edileceği tahmini yapılmıştı³⁹. 2'nci Ordu Müfettişliği bölgesinde ise, toplanacak birlikler de dikkate alınarak, muhtelif kollar için hayvan ihtiyacı yaklaşık 73.000 olarak hesaplanmıştı. 2'nci Ordu Müfettişliği'ne ait bölgeden bu ihtiyacın sadece 10.000'inin karşılanabileceği; muhtelif ağırlıklar ve kollar ile Rumeli cihetinde bulunan redif taburları için gerekenler de hesaplandığında yaklaşık 70.000 hayvanın ise harekât bölgesine Anadolu'dan sekinin lâzım geldiği belirtilmişti. Deniz açık olduğu durumda Aydın, Denizli, Antalya fırkaları bölgelerinden de hayvan celp imkânının mümkün olabileceği planlanmışsa da demir yollarının nakliye kabiliyetinin yetersizliği yüzünden, denizin kapalı olması halinde ancak Rumeli mıntıkasındaki hayvanlardan istifade olunabileceği açıkça söylenmişti⁴⁰.

Birliklerin ihtiyaç duyacağı arabalar, barış zamanında hazır olacak; ağırlıklar, cephane ve erzak kolları arabaları için ise harekât bölgesinden tedarik edilecek öküz arabaları kullanılacaktı. Rumeli harekât alanında bunlar için 11.500 tek, 23.000 çift koşulu arabaya ihtiyaç vardı. Bu miktar arabanın harekât bölgesinde bulunmadığı göz önüne alınarak şayet barış zamanında bunlar tedarik edilmeden bir harp durumu ortaya çıkarsa cephane kolları için öküz arabalarından diğer kollar için ise mekkâriyelerden istifade edilecekti⁴¹. Makedonya harekât alanında ise 8.758 çift ve 1.817 tek koşulu arabaya ihtiyaç olduğu hesaplanarak yine bu miktar koşulu arabanın harekât bölgesinden tedarikinin mümkün olmadığı belirtilmişti. Bu nedenle topçu hafif cephane kolları için; harekât bölgesinde bulunabilecek tek ve çift koşulu arabalar, piyade ile topçu cephane kolları için ise mecburen öküz arabaları kullanılacaktı⁴².

³⁷ ATASE, BLH., Klasör: 695, Dosya: 27, Fihrist: 001.

³⁸ ATASE, BLH., Klasör: 695, Dosya: 27, Fihrist: 001-01.

³⁹ Bursalı Mehmed Nihad, *a.g.e.*, s. 37.

⁴⁰ ATASE, BLH., Klasör: 695, Dosya: 27, Fihrist: 001-02.

⁴¹ Bursalı Mehmed Nihad, *a.g.e.*, s. 38.

⁴² ATASE, BLH., Klasör: 695, Dosya: 27, Fihrist: 001-05.

Kolordu komutanlıklarından taburlara kadar her birlikten, seferberlik faaliyetleriyle ilgili barış zamanında ve seferberlik ilân edildikten sonra yapacakları işleri unutmamak için bir *seferberlik muhtırası* hazırlaması istenmişti. Seferberlik tamamlanıncaya kadar geçen süre zarfında zâbitan ikmali, malzeme ikmali, nakliye araçları ikmali, zâbitan ailelerinin emin yerlere nakli ve yerleştirilmesi işlerinin yapılması gerektiği de planda belirtilmişti.

5 numaralı projeye göre; Rumeli ve Makedonya harekât bölgesindeki menzil hatları, menzil merkez noktaları ve ambarları planda belirtilerek, menzil hattının koruması şimendifer muhafızları, jandarmalar, müstahfızlar ve kolordulardan verilecek müfrezelerle sağlanacaktı⁴³.

Seferberlik planında düzenlenen diğer bir husus ise birliklerin muharebelerde ihtiyaç duyacakları cephanenin miktarlarıydı. Bu cephanenin karşılanması maksadıyla bulunan depolar ve bulundurulacak cephanenin miktarları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo-3⁴⁴			
1912-13 Senesi Seferberlik Planına Göre Cephanenin Depoları ve Miktarları			
Depo	Top Mermisi	Piyade Fişeği	Açıklamalar
Çorlu	10.000	40 milyon	Muharebe süresince, cephanenin kolları için seri top başına 100-700, tüfekler 1.000, mitralyözler 40.000 atım olacak şekilde hesap edilmiştir.
Gümölcine	2.000	1 milyon	
Üsküp	6.000	6 milyon	
Selanik	6.000	6 milyon	
Karaferye	3.000	4 milyon	
Yanya	2.000	2 milyon	
İşkodra	5.000	1 milyon	
Dersaadet ve Manastır genel cephanenin depoları olacaktır.			

⁴³ ATASE, BLH, Klasör: 695, Dosya: 27, Fihrist: 001-18.

⁴⁴ ATASE, BLH, Klasör: 695, Dosya: 27, Fihrist: 001-22 ve Bursalı Mehmed Nihad, *a.g.e.*, s.41.

BALKAN HARBİ'NDE OSMANLI ORDUSUNUN SEFERBERLİK PLANI

Sihhiye hizmetleri kapsamında; seferberlikte her fırka ikişer adet seyyar hastaneye sahip olacak, bunların seferberliği ise kolordu merkezlerinde sertabin nezaretinde yapılacaktır⁴⁵. Bunlardan başka Tablo 4'teki sabit hastaneler de hizmet verecek; ayrıca menzil hastaneleri ve harp hastaneleri de 10.000'er hasta için hazırlanacak ve barış zamanında Şark Demir yollarında 60 hasta vagonu ve İstanbul'da ise 2 hasta nakliye gemisi hazır bulundurulacaktır.

Sabit Hastane Yeri	Hasta Adedi
Dersaadet, Çorlu, Çatalca, Hadımköy	15.000
Tekfurdağı, Gelibolu, Kal'a-i Sultaniye	3.000
Dimetoka	1.000
Dedeğaç, Gümülcine, İskeçe	2.000
İzmir	2.000
Toplam	23.000

Gerek seferberlik esnasında gerekse harekât başladıktan sonra personel, hayvan ve sefer için gerekli malzemelerin harekâta katılan birliklere sevk edilmesinde en önemli vasıta demir yollarıydı. İleri hatta bulunan birliklerle bu hizmeti sağlayacak gerideki birliklerin irtibatının süreklilik arz etmesi bakımından demir yollarının korunması gerekiyordu. Bu görevin icrası için toplam 23 tabur tahsis edilmişti. Dersaadet-Edirne-Dedeğaç hattının korunması için Çorlu, Babaeski ve Keşan'da konuşlu birliklerden 2 tabur ile Edirne, Dimetoka, Dedeğaç müstahfiz birliklerinden 7 tabur; Dersaadet-Eskişehir-Konya-Ankara hattının korunması için İzmit, Bilecik, Kütahya, Karahisar, Ankara, Konya müstahfiz birliklerinden 6 tabur; İzmir hatlarının korunması için Soma, Akhisar, Ödemiş, Denizli, Çivril, Uşak kasaba birliklerinden 8 tabur görevlendirilmişti⁴⁷.

Planda yürüyüş cetvelleri, mevcut demir yolu hatları hem ikmal hem de nizamiye ve redif askerlerini bir anda nakle müsait olmadığından, ikmal askerlerinin nakliyatı ile nizamiye ve redif askerlerinin nakliyatının ayrı zamanlarda olacağı dikkate alınarak düzenlenmişti. İlbaharda bir harp ihtimali olması halinde ikmal askerleri talim bahanesiyle seferberlikten önce toplanıp Rumeli'ye geçirilecek, daha sonra nizamiye ve redif birliklerinin intikalleri planlanacak, do-

⁴⁵ ATASE, BLH, Klasör: 695, Dosya: 27, Fihrist: 001-13.

⁴⁶ Bursalı Mehmed Nihad, a.g.e., s.42.

⁴⁷ Bursalı Mehmed Nihad, a.g.e., s. 38-42.

layısıyla mevcut hatların kabiliyetinden azami derecede faydalanılması sağlanacaktı. İkmal askerleri seferberlikten önce celp edilip toplanmadığı takdirde demir yolları ulaşımının aksayacağı da öngörülmekteydi⁴⁸.

Birlikler; 1- Rumeli piyade ve diğer sınıf ikmal askerleri, 2- Anadolu diğer sınıf ikmal askerleri, 3- Nizamiye ve redif birlikleri, 4- Anadolu piyade ikmal askerleri sırasıyla nakledilecekti. Anadolu piyade ikmal askerlerinin sevkine mecbur kalındığı takdirde önlere geçirilecek, aksi bir halde Anadolu ikmal askerlerinin demir yoluyla sevki için istasyonlarda bekletilmek zorunda kalınacaktı. Ayrıca demir yolu hatlarından azami derecede faydalanmak maksadıyla mevcut kabiliyetinden % 40-50 oranında fazla asker ve birlik tahsis edilecek surette planlama yapılmıştı. Bundan başka fazla tren kaldığı takdirde bunların da erzak, cep-hane vb. naklinde veya seferberliğini önceden tamamlayan birliklerin sevkinde kullanılması düşünülmüştü⁴⁹. Demir yolu ile intikal edecek birliklere, Karahisar, Eskişehir, Ankara, İzmir ve Dersaadet'te sıcak yemek ile toplanma bölgelerine gidinceye kadar yetecek miktarda erzak verilecekti.

Toplanma bölgelerine gidecek birliklerin bir kısmı ise deniz yolunu kullanacaklardı. Hangi birliklerin deniz yolunu kullanacakları yine yürüyüş cetvellerinde belirtilmişti. Bu birlikler deniz yolu nakliyatı için Dersaadet, Trabzon, Gelibolu, İnebolu, Çanakkale, Kara Biga, Bandırma ve Tekfurdağı iskelelerini kullanacaklardı. Deniz yolu nakliyatının aksamaması için askerlerin belirlenmiş iskelelerde toplanmaları, her kafilenin belirtilen zamanda iskelesinde hazır bulunması, vapurların 10 mil süratle hareket etmesi hususları planda belirtilmiş ve vapurlara toplam intikal süresi olarak 7-10 saat zaman tahsis edilmişti⁵⁰.

3. Seferberlik İlânı

1912 yılına gelindiğinde Balkan devletleri Osmanlı'nın Trablusgarp Harbi, Yemen ve Arnavutluk isyanları gibi iç isyanlar dolayısıyla zor duruma düşmesini fırsat bilerek Sırp, Bulgar ve Yunan çeteleri vasıtasıyla bölgedeki huzursuzlukları arttırmaya başladılar. Karadağ hükûmeti de mevcut durumlardan faydalanıp Osmanlı sınırına saldırarak kanlı olayların meydana gelmesine yol açtı. Bunun üzerine de hükûmet tarafından 18 Ağustos 1912'de bölgede sıkıyönetim ilânına karar verildi⁵¹.

⁴⁸ ATASE, BLH, Klasör: 661, Dosya: 60, Fihrist: 002-06.

⁴⁹ ATASE, BLH, Klasör: 661, Dosya: 60, Fihrist: 002-07.

⁵⁰ ATASE, BLH, Klasör: 661, Dosya: 60, Fihrist: 002-07.

⁵¹ Rıfat Uçarol, *Gazi Ahmet Muhtar Paşa*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1989, s. 371-373.

Meclis-i Vükelâ 22 Eylül 1912 tarihli toplantısında görüştüğü Sofya Elçiliği ve Ataşeliği'nden gelen raporda, Bulgarların Makedonya'da ihtilale çok kuvvetli olarak hazırlandıkları bildirilerek umumi seferberliğin ilân edilmesi istenmekte ve İtalyanların hücum ihtimali kalmadığından İzmir kıyılarındaki askerlerin Makedonya'ya gönderilmesi talep edilmekteydi. Ancak rapora karşı Meclis-i Vükelâ umumi seferberliğe gerek duymadı ve sadece Rumeli'deki birliklerin seferber hale getirilmesini yeterli görerek İzmir'deki birliklerin Makedonya'ya gönderilmesinin münasip olmadığına hükmetti⁵².

Bu kararla birlikte 24 Eylül 1912 tarihinde Osmanlı ordusu Rumeli'de nizamiye birliklerini yarı oranında, redif birliklerini ise tam mevcutta seferi kadroya çıkartmaya başladı⁵³. Sonbahar manevraları bir örtü olarak kullanılarak Anadolu'dan bazı ihtiyat birlikleri Rumeli'ye geçirildi. 23 Eylül 1912 tarihinde Edirne Kale Komutanlığı'na ve İşkodra'yı kuvvetlendirmek üzere de Elbasan Redif Fırkasına; iki gün sonra ise Drama, İştib, Üsküb ve Mitroviçe redif fırkalarına seferberlik emri verildi⁵⁴. Ancak bölgedeki karışıklıklar dolayısıyla bu fırkalar çağrıya uymadı ve bahaneler üretip ilgisiz kaldılar⁵⁵.

Gelişen olaylar çerçevesinde Erkân-ı Harbiyye Reisi Vekili Hadi Paşa ordunun mevcut durumu hakkında 29 Eylül 1912'de hükûmete bir rapor sundu. Bu rapora göre, gün geçtikçe Bulgarların tehditkâr bir durum almaları, Sırpların ordularını kısmen seferber etmeleri ve Yunanlıların da hazırlıklarını sürdürmeleri dolayısıyla Osmanlı ordusunun tüm Balkan devletleri ile aynı anda muharebeye girmesi muhtemel gözüküyordu ve bu çok tehlikeli bir durumdu. Çünkü askerler birkaç senedir silahlıta çağrıldıklarından yorgundu ve ordunun silah ve dona-

⁵² BOA, Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV), nr. 169/27, 10 Şevval 1330 (22 Eylül 1912).

⁵³ BOA, MV, nr. 169/33, 12 Şevval 1330 (24 Eylül 1912).

⁵⁴ Erickson, *a.g.e.*, s. 80.

⁵⁵ Fevzi Çakmak, *a.g.e.*, s. 86. 19. yüzyılda Fransız İhtilâli ile başlayan milliyetçilik akımıyla Balkanlar, çeşitli milletlerin isyanlarının merkezi haline gelmişti. Bu itibarla 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından sonra Arnavutlar da bağımsızlık elde etmek için isyanlarda bulundular. 1909 yılından itibaren dört yıl üst üste yaşanan Arnavut isyanları Osmanlı yönetimini zor durumda bıraktı. Her seferinde Arnavutlar Osmanlı yönetiminden, askerlik hizmetinin Rumeli'de yapılması, isyan dolayısıyla toplanan silahların sahiplerine iade edilmesi vb. yeni taleplerde bulunmaktaydılar. Arnavut isyanı ve istekleri kabine değişikliği ve meclisin feshedilmesi gibi ciddi sonuçlar doğurmasına rağmen Balkan Harbi'nin hemen öncesinde de bölgede isyanlar durulmadı. Arnavutların bir kısmı devletin seferberlik çağrısına hiç uymazken bir kısmı silahlıta alındıktan sonra orduya katılmadı, diğer bir kısmı ise savaş başladıktan sonra birliklerini terk edip köylerine döndüler. Osmanlı'nın Balkan Savaşları ile uğraştığı bu dönemde Arnavutluk da bunu fırsat bilerek bağımsızlığını ilân etti (Fahri Maden, "Arnavutluk'un Bağımsızlık Süreci (1877-1913)", *Avrasya Etüdleri Dergisi*, sayı 39 (2011-1), s. 155-196).

tım noksanları en az beş senede giderilebilir haldeydi⁵⁶. Ancak artık çok geçti. Bu rapordan sadece bir gün sonra, yani 30 Eylül 1912 tarihinde, söz konusu Balkan devletleri Osmanlı redif askerlerinin manevra amacı ile çağrılmasını bahane ederek seferberlik ilân etti.

Bu durum üzerine harekete geçen Erkân-ı Harbiyye Dairesi, kaybedilecek saatlerin dahi savaşın sonucuna etki edeceği vurgusuyla hemen ertesi gün ordunun umumi seferberliğe geçmesini istedi⁵⁷. Bu teklif doğrultusunda padişah bir irade-i seniyye yayınlayarak 1 Ekim 1912 tarihinde seferberlik ilân etti. Aynı gün yayınlanan seferberlik emri (bkz. Ek 2) çerçevesinde, 1'inci ve 2'nci Ordu Müfettişliği dahilinde bulunan ve 3'üncü Ordu Müfettişliği dahilinde olup da 1'inci ve 2'nci Müfettişliklerine bağlı bulunan nizamiye, redif ve müstahfız birlikleri seferber hale getirilirken bunların dışındakiler seferber edilmedi⁵⁸. İki gün sonra 3 Ekim 1912'de de donanmanın seferberlik haline geçmesi hakkında bir irade-i seniyye yayımlandı⁵⁹.

Aynı gün bu konularda Harbiye Nezareti tarafından 1'inci ve 2'nci Ordu Müfettişliklerine yazılan emirde, ordunun 5 numaralı projeye uygun olarak seferberliğini icra edip toplanmaya başlayacağı belirtilerek celp olunacak ihtiyat ve redif askerlerinin yüzde 25 oranında gayrimüslimlerden olacağı da bildirildi⁶⁰. Bütün dairelere gönderilmiş müşterek bir muhtırada ise, 1'inci ve 2'nci Ordu Müfettişliklerine mensup bütün nizamiye ve redif birliklerinin, 3'üncü Ordu Müfettişliği'ne mensup Samsun, Trabzon Redif firkaları ile 29 ve 30'ncü Nizamiye firkalarının ve 5'inci Redif Müfettişliği ile 8'inci Kolorduya mensup Halep ve Adana Redif firkaları ve 26'ncı Haleb Nizamiye firkasının seferberlikleri için emir verilmekteydi⁶¹.

Harbiye Nezareti'nin Levazım-ı Umumiyye Dairesi'ne de bir talimat gönderilerek, bir taraftan seferberlik planı gereği malum mevkilere erzak depolanması, diğer taraftan nerelerde ne kadar yedek erzak bulunduğu ve bunların kaç asker ve hayvana yeterli olduğuna dair bir pusula hazırlaması emredildi. Nezaretin Topçu Dairesi'ne de, umumi seferberlik ilân edilmiş olmasından dolayı se-

⁵⁶ Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, *Balkan Harbi (1912-1913), I nci Cilt*, s. 280.

⁵⁷ BOA, İrade Meclis-i Mahsûs (İ.MMS), nr. 154/1330 L-03, 19 Şevval 1330 (1 Ekim 1912).

⁵⁸ BOA, İ.MMS, nr. 154/1330 L-03, 19 Şevval 1330 (1 Ekim 1912).

⁵⁹ BOA, Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO), nr. 4093/36911, 21 Şevval 1330 (3 Ekim 1912).

⁶⁰ Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, *Balkan Harbi (1912-1913), III nci Cilt*, s. 124, Fevzi Çakmak, *a.g.e.*, s. 85.

⁶¹ Pertev Demirhan, *a.g.e.*, s. 3.

ferberlik planına göre malum mevkilere gönderilecek cephanenin depolanması, birlik cephanelerinin ikmal ve nerelerde, ne kadar fişek ve mermi bulunduğuna dair bir pusulanın hazırlanması talimatı verildi⁶².

Yine aynı gün Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye Dairesi'nde harp için *Büyük Karargâh-ı Umûmî* teşkil edildi. Buna göre; Erkân-ı Harbiyye reisliğine Hadi Paşa, Erkân-ı Harbiyye reis-i sâniliklerine Miralay Ziya ve Pertev Beyler, Birinci Şube (Harekât-ı Harbiyye) müdürlüğüne Kaymakam Cemil Bey, İkinci Şube (İstihbarat) müdürlüğüne Miralay Ali Hilmi Bey, Üçüncü Şube (Menzil ve Nakliyat) müdürlüğüne Kaymakam Halil Bey ve Dördüncü Şube (Evrak ve Muâmelât) müdürlüğüne Binbaşı Ömer Lütfü Bey getirildi⁶³. Sadarettin yazılan bir tezkere ile de “umum başkumandan” olan padişaha vekâleten başkumandanlığa Nazım Paşa, Rumeli Şark Ordusu kumandanlığına Ferik Abdullah Paşa, İhtiyat Ordusu kumandanlığına Hurşid Paşa, Rumeli Garp Ordusu kumandanlığına Birinci Ferik Rıza Paşa ve Vardar Ordusu kumandanlığına da Ferik Zeki Paşa görevlendirildi⁶⁴.

Seferberlik emrinde seferberliğin birinci gününün hangi gün olduğu bildirilmediği gibi, hangi yıl erlerin celp edileceği de kesin olarak belirtilmemişti. Umumi seferberliğin ne demek olduğu da tam olarak anlaşılmadığından seferberlik ilânından dört gün geçinceye kadar yazışmalar devam edip durdu⁶⁵. Nihayet 23 Eylül 1328 (6 Ekim 1912) tarihinde Osmanlı Ordusu Başkumandanlık Vekâletinden 2'nci Ordu Komutanlığı'na gönderilen yazıda seferberliğin birinci gününün 1 Ekim 1912 olarak alınması gerektiği belirtilmekteydi⁶⁶. Bu yazışmalardan Osmanlı ordusunun düşmanla savaşmayı bırakın seferberlik ilânına bile hazır olmadığı açıkça görülmektedir.

4. Seferberliğin İcrası

a. Birliklerin Teşkili ve Toplanması

Osmanlı ordusu seferberliğin ilânıyla birlikte seferberlik emrinde belirtilen bölgelerde faaliyetlerine başladı. Ancak bu tarihte bir takım birlikler Yemen, Asir ve Arnavutluk isyanları ile Trablusgarp Savaşı nedeniyle muhtemel bir İtalyan

⁶² *A.g.e.*, s. 2.

⁶³ *A.g.e.*, s. 3.

⁶⁴ ATASE, BLH, Klasör: 97, Dosya: 16, Fihrist: 001-34, 001-35.

⁶⁵ Abdullah Paşa, *1328 Balkan Harbinde Şark Ordusu Kumandanı Abdullah Paşa'nın Hatıratı*, Erkân-ı Harbiyye Mektebi Matbaası, İstanbul 1336, s. 16.

⁶⁶ ATASE, BLH, Klasör: 74, Dosya: 10, Fihrist: 001-53.

tehdidine karşı kullanılmak üzere barış zamanında bulunmaları gereken yerlerden başka bölgelere sevk edilmişlerdi. Yemen ve Asir’de bulunan birliklerin ilân edilen sefere katılma ihtimalleri yoktu. Diğer yerlerde bulunanlar ise planlarda düşünülen başka bölgelerde harbe iştirak edip seferberliklerini orada ikmal etmek veya öncelikle asıl bölgelerine sevk edilmek durumundaydı (Bkz. Tablo 5).

Tablo-5⁶⁷							
Seferberlik İlânında Asıl Yerlerinde Bulunmayan 1’nci Ordu’ya Bağlı Birlikler							
Piyade Taburu	Cebel Topçu Bölüğü	Sahra Topçu Bölüğü	Obüs Bölüğü	Kale Ağır Sahra Bölüğü	Kale Obüs Bölüğü	Mitralyöz Bölüğü	Nerede Bulunduğu
16	5	-	-	-	-	2	Yemen
18	-	-	-	-	1	6	İşkodra Berat Mitroviçe Selanik
10	1	6	-	-	1	-	İzmir
-	1	6	2	3	1	-	Çanakkale
4	-	-	-	-	-	2	Maydos (Gelibolu)
-	-	-	-	-	-	1	Ezine
-	-	-	-	-	-	1 ve 1 İstihkâm Taburu	Edirne

Doğu Rumeli harekât bölgesinde Yemen’de bulunan 16 piyade taburu, 2 mitralyöz bölüğü ve 5 topçu bölüğü Balkan Harbi’nde hiç kullanılamamıştı. Arnavutluk’ta bulunan birliklerin ise önce 1’inci Müfettişlik bölgesine nakledilmeleri ve kendilerine bağlı ikmal askerlerini almaları gerekmektedir. Bölgeye sevki planlanan toplam 132 Nizamiye taburundan seferberliğin ilk günlerinde elde sadece 88 tabur kalmıştı⁶⁸. Ö. Z. Çobanoğlu’nun verdiği bilgilerden

⁶⁷ ATASE, BLH., Klasör: 97, Dosya: 16, Fihrist: 001-25.

⁶⁸ ATASE, BLH., Klasör: 97, Dosya: 16, Fihrist: 001-26.

İzmir'de bulunan birliklerin İstanbul'a peyderpey gelerek seferberliklerini ikmal ettiklerini; Arnavutluk'ta bulunan birliklerden ise sadece bir alayın gelebildiğini diğerlerinin yollarda kaldığını öğrenmekteyiz⁶⁹. Şark Ordusu Kumandanı Abdullah Paşa da hatıratında, bir alayın Babaeski'ye geldiğini ve bunun ikmal askerlerinin İstanbul'daki depolardan teçhiz edilerek Babaeski'ye gönderildiğini söylemektedir⁷⁰.

Batı Rumeli harekât bölgesinde ise, mevcut olan toplam 128 Nizamiye taburu, 45 süvari bölüğü, 63 sahra, 27 cebel, 6 obüs bataryası ve 2 süvari bataryasından; 3 nizamiye taburu ile 1 cebel topçusu Yemen'de bulunmaktaydı. Ayrıca 127 redif taburundan da 4 tabur Yemen'e gönderilmişti. Arnavutluk isyanları dolayısıyla Trakya'da alıkonulmuş birliklerin asıl bölgelerine sevki istenmişse de, harp dolayısıyla bu birliklerin geri alınamayacağı ve Karadağ hududunda kullanılacakları bildirilmişti. Daha sonra ise bu birliklerden 3 alay kendi bölgesine gidebildi⁷¹. Nizamiye birliklerinden de yaklaşık 9 tabur kendi bölgesinde bulunmayıp İşkodra civarında bulunuyordu⁷².

II. Meşrutiyet ilân edildikten sonra yeni bir asker alma kanunu düzenlenmesine rağmen, Balkan Harbi seferberliği sırasında bunun uygulanmasına geçilemedi ve 1886 yılında düzenlenen *Ahz-ı Asker Kanunu*'na göre işlem yapıldı. Bu kanunnamede birçok sosyal grup askerlikten muaf tutuluyordu. 1909 yılında, yeni asker alma kanunnamesi yürürlüğe girinceye kadar geçerli olacak düzenlemeyle askerlik muafiyetleri daraltılmışsa da tamamen kaldırılamadı, ayrıca bedel-i nakdi uygulamasına da devam edildi. Bunun yanı sıra seferberlik ilân edildikten bir kaç gün sonra, cephe gerisi hizmetlerini görececek kalifiye personel eksikliğinden dolayı telgrafçılar, polisler, jandarmalar, tahsildarlar ile bilfiil hizmet eden demir yolu memurlarının seferberlikleri de ertelendi⁷³.

Birliklerin personel mevcuduna etki eden diğer önemli olay da seferberlikten bir kaç gün evvel 1908 duhullü nizamiye askerlerinin terhis edilmesi kararıydı⁷⁴. Özellikle 2'nci Ordu Müfettişliği bölgesinde bulunan nizamiye birlikleri ter-

⁶⁹ Ömer Zeki Çobanoğlu, *Balkan Harbi ve Şark Ordusunun Hezimet-i 1'nci Kısım*, Kitâbhâne-i İslâm ve Askerî, İstanbul 1332, s. 13.

⁷⁰ Abdullah Paşa, *a.g.e.*, s. 19.

⁷¹ ATASE, BLH, Klasör: 713, Dosya: 22, Fihrist: 01-04.

⁷² ATASE, BLH, Klasör: 713, Dosya: 22, Fihrist: 01-05.

⁷³ BOA, BEO, nr. 4093/306933, 24 Şevval 1330 (6 Ekim 1912).

⁷⁴ ATASE, BLH, Klasör: 97, Dosya: 16, Fihrist: 001-27. Terhis konusuyla ilgili Ömer Zeki Çobanoğlu, birçok askerın Balkanlar'da silah çatıp isyan çıkaracak hale geldiklerini ve bu isyanın önünün ise terhisle alındığını belirtmekte ve o zamanki hükümetin kendi kuvvetli

his kararını uygulayarak toplam 80.000 askerin yaklaşık üçte birini terhis ettiler ve ellerinde 50.000 muvazzaf asker kaldı. Bununla birlikte bazı birlikler terhisin uygulamasını geciktirerek müteakiben durdurdular⁷⁵.

1908 duhullü askerlerin terhisi 1'inci Ordu Müfettişliği dahilinde nispeten daha az tesir gösterdi. Şark Ordusu Kumandanı Abdullah Paşa'nın hatıratında yer verdiği bilgiye bakılırsa, terhis konusuyla ilgili Harbiye Nezareti'ne müracaat ederek buna son verilmesini istemişse de Nezaret tarafından bu istek reddedilerek nizamiye taburlarının mevcudunun ihtiyat askerleriyle 500'e çıkarılacağı ve Rumeli redif fırkalarının bir kısmının seferber hale getirileceği söylendi. Bazı birlikler bu askerlerin terhis masraflarının tedariki için beklediğinden, seferberlik emri verildiğinde bunlardan sadece yarısını terhis edebilmişlerdi⁷⁶.

Seferberliğin ilerleyen günlerinde Şark Ordusu'na bağlı birliklerden Harbiye Nezareti'ne gelen yazılarda, seferberliklerini tamamlamadan yürüyüş cetvellerinde belirtilen zamanlarda mı intikale başlayacakları yoksa buna bakılmaksızın seferberliklerine devam mı edecekleri soruldu. Buna cevap olarak da seferberliği geciktirenler hakkında kanunda belirtilen muamelenin yapılması, birliklerin mevcut kuvvetleriyle yürüyüş cetvellerine göre intikal etmesi istendi. Bu cevap çerçevesinde birlikler, Anadolu'dan gelen ikmal askerlerinin çıkacağı iskelelere bunların seferberliğini tamamlaması maksadıyla komisyonlar bırakarak eksik bir halde yığınak bölgelerine hareket ettiler⁷⁷. Seferberliğin ilerleyen günlerinde ikmal askerlerinin birliklerine katılması daha da güçleşti. Kırkkilise Meydan Muharebesi'nin icrasında 3'üncü Kolorduya mensup birçok ikmal as-

---

muhaliflerinin eline ikinci bir 31 Mart Hadisesi fırsatı vermektense askeri terhise başlamayı tercih ettiğini söylemektedir (Çobanoğlu, *a.g.e.*, s. 7). Fevzi Çakmak da aynı nedenle Ahmed Muhtar Paşa hükûmetinin redif ve ihtiyatların tamamen terhisiyle yetinmeyip 1908 duhullü nizamiye askerlerini de terhis ettiğini yazmaktadır (Çakmak, *a.g.e.*, s. 86). O zamanki hükûmetin başkanı olan Gazi Ahmed Muhtar Paşa ise; kendilerinin nizamiye askerlerini terhis etmediğini sadece İtalya tehlikesi bittiğinden İzmir'de toplanmış olan redif askerlerini terhis ettiklerini, nizamiye askerlerinin terhisiyle ilgili emrin kendisinden önceki Said Paşa hükûmeti tarafından verildiğini söylemektedir (Uçarol, *a.g.e.*, s. 368, 369). Von der Goltz [Paşa] ise bu konuyla ilgili olarak Mahmud Şevket Paşa'nın Balkanlarda bir muharebe olacağını düşünerek buradaki askeri silahaltında tuttuğunu, kendisinden sonra gelen hükûmetin ise 120.000 kişiyi terhis ettiğini bildirmektedir (Von der Goltz, *Genç Türkiye'nin Hezimet ve İmkân-ı İtilâsı*, çev. H. Cevdet, Kader Matbaası, İstanbul 1332, s. 21).

⁷⁵ ATASE, BLH, Klasör: 713, Dosya: 22, Fihrist: 01-04. Terhis edilen askerlerin mevcudu Ali İhsan [Sabis] Paşa'ya ait olduğu saptanan "*Balkan Harbinde Neden Münhezim Olduk?*" adlı eserde 60-70.000 olarak verilmiştir (s. 43).

⁷⁶ Abdullah Paşa, *a.g.e.*, s. 17.

⁷⁷ Abdullah Paşa, *a.g.e.*, s. 21.

keri Kırkkilise şehir merkezinde bekledi; keza 2'nci Kolordu da harbin sonuna kadar ikmal askerlerini tamamlayamadı. Seferberliğin ikinci ve üçüncü haftasına geldiğinde işler iyice karışık bir hal aldı ve İstanbul'a gelen ikmal askerleri ve hayvanlar rastgele birliklere dağıtmaya başlandı⁷⁸. Aslında seferberlik planında intikallerin yürüyüş cetvelleri çerçevesinde yapılacağı ve birliklerin de bu zamanlamaya riayet etmesi gerektiği bildirilmiş olmasına rağmen meydana gelen bu karışıklıkların sebebi, zaman planlamasında intikal esnasında meydana gelebilecek gecikmelerin öngörülmemiş olmasından kaynaklanıyordu.

Garp Ordusu bölgesinde ise İpek ve Yakova'da teşkil edilmek istenen redif taburları bölge halkının seferberlik çağrısına uymaması nedeniyle kurulamadı. Bunlar, kendilerine emir ve komuta edecek subayları istemeyerek kendi reislerinin idaresinde büyük kalabalıklar halinde hareket ettiler. Prizren'de fahri bölük ve tabur komutanlıklarına mahalli reisler ve ileri gelenler atanmışlarsa da, bu kişiler rütbesiz askerlerin itaatsizliğine ve firarlara karşı koyamadılar. Debreliler, İşkodra'ya gitmek için ayaklanıp silahları alarak köylerine çekildiler. Mitroviçe Redif fırkasına mensup askerler de sınıra yakın olmalarından dolayı ailelerini korumak amacıyla yerlerinde kaldılar. İşkodra ve İpek taraflarındaki nizamiye birlikleri ise Karadağ sınırında sürekli çatışma halinde olduklarından garnizonlarına dönüp seferberliklerini tamamlayamadılar⁷⁹. Garp Ordusu kuruluşuna dahil olan Müretteb 2'nci Redif Kolordusu (İzmir, Uşak ve Denizli redif fırkalarından oluşturulması planlanan) ile Yenipazar, Senice ve İpek müstakil müfrezeleri teşkil edilemedi⁸⁰. Makedonya harekât bölgesindeki ikmal askerlerinin durumuyla ilgili harp hatıratında bilgi veren Vardar Ordusu Komutanı Zeki Paşa, ordu seferberlikle uğraşırken daha evvel silahlı altına alınmış olan Rumeli'deki ihtiyat askerlerinin ayaklanarak trenlere binmek istemediklerini söylemektedir⁸¹.

Redif birliklerinin kuruluş amacı, taşrada silahlı hazır bir yedek kuvvet bulundurulmasıydı. Ancak daha sonraları bu amaçtan sapılarak redifler bir *yedek ordu* gibi kullanılmak istendi. Bu birlikler isimlerini dahi teşkil edildikleri bölgelerden alarak tek bir mahalden seçiliyordu. Bu durum birlik içerisindeki askerlerin hemşerilik dayanışması göstermesine sebep oluyor, buna barış zamanı gördükleri yetersiz eğitim de eklendiğinde askerî disiplin ve itaat ortadan kalkı-

⁷⁸ A., *Balkan Harbinde Askerî Mağlubiyetimizin Esbabı*, s. 6-9.

⁷⁹ Çakmak, *a.g.e.*, s. 87.

⁸⁰ Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, *Balkan Harbi (1912-1913)*, III ncü Cilt, s. 126.

⁸¹ Zeki Paşa, *1912 Balkan Harbine Ait Hatıratım*, çev. T. Doğan, Askerî Basımevi, İstanbul 1921, s. 3.

yordu. Dolayısıyla bu birlikler daha seferberlik esnasında bile teşkil edilmekte ve itaat altına alınmakta birçok soruna neden oluyordu. Buna bir de harp esnasında nizamiye birlikleri ile ileri hatta yan yana kullanılmaları eklendiğinde harbin bir “bozgun” ile sonuçlanması kaçınılmazdı⁸².

Plana göre, Şark Ordusu bölgesinde seferberliğin 20’nci günü Edirne Kalesi’nde 56.765, Kırcaali Müfrezesi’nde 24.097 ve seyyar kuvvetler (1, 2, 3, 4’üncü Kolordular ve 15, 16, 17’nci Müretteb Kolordular) 272.000 olmak üzere toplam 352.862 asker toplanacak, ordunun tüm mevcudu ise 469.511 olacaktı⁸³. Bu mevcutlara ulaşıldıktan sonra düşmanla kati bir muharebeye başlanması planlanıyordu⁸⁴. Ancak bu tarihte birliklerden alınan bilgilere göre Şark Ordusu’nun kuvvetinin Edirne Kalesi’nde 45.000, Kırcaali Müfrezesi’nde 18.194 ve seyyar kuvvetler 132.950 olmak üzere toplam 196.144 olduğu görülmektedir⁸⁵.

Garp Ordusu’nun mevcudu ise plana göre toplam 343.489 olarak hesaplanmıştı⁸⁶. Harp esnasında taburlardan asker miktarlarını günlük olarak doğru-
dan Karargâh-ı Umumiyye’ye gönderilmesi istenmesine rağmen yoklamalar tüm birlikler tarafından gönderilmediğinden bunların mevcudu hakkında kesin bir sayı söylemek mümkün olmamaktadır⁸⁷. Ancak harp esnasında Vardar Ordusu Karargâhı 1’inci Şube’de (Harekât) görevli olan Fevzi Çakmak’ın ifadesine dayanarak 19 Ekim 1912 tarihinde yani seferberliğin 19’uncu gününe kadar Vardar Ordusu’nun (Ustruma Kolordusu ve Taşlıca Müfrezesi dahil) toplam 113.428 askerden ve diğer birliklerin de yaklaşık 60.000 askerden oluşmakta olduğunu ve Garp Ordusu’nun mevcudunun yaklaşık 173.000 askere ulaşabildiğini söyleyebiliriz⁸⁸. Yani Garp Ordusu plana göre bu tarihte toplanması gereken kuvvetin ancak yarısına ulaşabilmişti.

Bu mevcutlara nazaran, Başkomutan Vekili Nazım Paşa tarafından birliklerin planlanan mevcuda ulaştığının düşünülerek taarruz emri verilmesi ve bunun üzerine Şark Ordusu’nun 22 Ekim tarihinde Bulgarlara karşı taarruz etmesi⁸⁹,

⁸² Balkan Harbi yenilgisine redif birliklerinin etkisini değerlendiren bir yazı için bkz. Mehmet Beşikçi, “Balkan Harbi’nde Osmanlı Seferberliği ve Redif Teşkilâtının İflâsı”, *Türkiye Günlüğü*, sayı 110 (Bahar 2012), s. 27-44.

⁸³ Bkz. Tablo 1.

⁸⁴ ATASE, BLH, Klasör: 97, Dosya: 16, Fihrist: 001-89.

⁸⁵ ATASE, BLH, Klasör: 97, Dosya: 16, Fihrist: 001-86.

⁸⁶ Bkz. Tablo 2.

⁸⁷ ATASE, BLH, Klasör: 713, Dosya: 22, Fihrist: 01-09.

⁸⁸ Çakmak, *a.g.e.*, s. 95.

⁸⁹ Çobanoğlu, *a.g.e.*, s. 41.

Garb Ordusu'nun ise 23 Ekim tarihinde Kumanova'da meydan muharebesine girmesi⁹⁰ dikkat çekicidir.

Seferberliğin ilerleyen günlerinde 1'inci, 2'nci ve 3'üncü Ordu Müfettişliği'nin bazı birliklerinin seferber edilmesi için mevcut askerlerin yeterli olmadığı anlaşıldı ve müteakiben gönderilen emirlerle Doğu Anadolu ve Suriye'den de birlikler seferber edilerek harekât bölgesine gönderildi⁹¹. 24 Ekim'de Şam'dan trenlerle Haleb'e sevkine başlanan Suriye'deki redif tümenleri Bağdat hattını kullanarak 7 Kasım'da Haydarpaşa'ya vardı ve oradan Çatalca'ya sevk edildi⁹². 23 Kasım'da da Başkumandanlık Vekâleti'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda, Sivas ve Ma'muretü'l-azîz (Elazığ) Redif fırkalarının seferber edildiği ve bunlara gerekli olan yük taşıma hayvanlarının temini için vilayete emir verilmesi isteniyordu⁹³.

Süvari birlikleri de gerçek anlamda seferberliğini tamamlamadan barış mevcutlarıyla hududa sevk edilmişlerdi. Süvari bölüklerinin mevcudu 120 hayvan olması gerekirken en kalabalık olanı 80-90 hayvana ancak ulaşabiliyordu. Eksik olan süvari bölüklerinin mevcudu *depo bölüğü* olarak ayrılan süvari bölüklerinden takviye edilerek arttırılmaya çalışıldı⁹⁴.

Müstahfiz birliklerinin seferberliği ise nizamiye ve redif birlikleriyle aynı zamanda yürütülemedi. Bunların teşkiliyle ilgili birçok muhabere yapıldıktan sonra Rumeli harekât bölgesinde hududun muhafazası için Babaeski fırkasından 4, Gümülcine fırkasından 2, Edirne fırkasından 4 olmak üzere toplam 10 müstahfiz taburu teşkil edildi. Ancak bu birliklerin geç teşkil edilmesi, demir yolu hattının muhafazasıyla görevlendirilen nizamiye birliklerinin de seferberlik ve toplanmasını geciktirdi⁹⁵. Batı Rumeli harekât bölgesinde ise plana göre Drama, Siroz, Selanik, İştib, Manastır, Naslıç, Yanya, Elbasan, Üsküb, Priştine, Mitroviçe ve Prizren bölgesinde toplam 80.825 silah mevcutlu müstahfiz toplanması öngörülmüşken⁹⁶, yukarıda belirtildiği üzere bu bölgelerden müstahfiz bir tarafa redif birliklerinin teşkil edilmesinde bile sorun yaşandı ve müstahfizlerden beklenen hizmet sağlanamadı⁹⁷.

⁹⁰ Zeki Paşa, *a.g.e.*, s. 18.

⁹¹ A., *Balkan Harbinde Askerî Mağlubiyetimizin Esbabı*, s. 24.

⁹² Mehmed Ali Nüzhet, *1912 Balkan Harbinde Sevkîyyât ve Nakliyyât-ı Askeriyye*, Cem'iyet Kütübhânesi, İstanbul 1332, s. 18.

⁹³ BOA, Dâhiliye Evrakı Siyasi Kısım (DH.SYS), nr. 112-05/3-04, 26 Sefer 1331 (4 Şubat 1913).

⁹⁴ A., *Balkan Harbinde Askerî Mağlubiyetimizin Esbabı*, s. 11, 12.

⁹⁵ Abdullah Paşa, *a.g.e.*, s. 23.

⁹⁶ ATASE, BLH, Klasör: 713, Dosya: 22, Fihrist: 01-03, 01-04.

⁹⁷ ATASE, BLH, Klasör: 713, Dosya: 22, Fihrist: 01-09.

b. Silah, Cephane ve Malzeme Tedariki

Seferberlik planına göre, ihtiyaç duyulan silahlar barış zamanında nizamiye birlikleri için kendi depolarında, redif ve müstahfız birlikleri için ise bunların teşkil edileceği bölgelerde bulunan redif depolarında muhafaza edilecek ve seferberlik ilânıyla birlikte birlikler silahlarını bu depolardan temin edeceklerdi⁹⁸. Cephane ihtiyaçları da barış zamanında tesis edilmesi gereken cephaneliklerde bulunacak, seferberlik esnasında teşkil edilecek cephane kolları vasıtasıyla buralardan birliklere sevki sağlanacaktı. Hafif silahlar için tüfek başına personel üzeri 120, birliğin teşkil edileceği bölgedeki depoda 160 adet olmak üzere toplam 280 adet fişek bırakılacak, geri kalanlar İstanbul ve Manastır'da bulunan umumi cephaneliklerde muhafaza edilecekti⁹⁹. Birliklerin ihtiyaç duyacağı diğer malzemelerin de barış zamanı temin edilerek ilgili birliklerin depolarında muhafaza edilmeleri planda belirtilen hususlardandı.

Seferberlik esnasında nizamiye birlikleri kadro personelinin silah, cephane ve malzemelerinin tedariki konusunda herhangi bir sorun yaşamadığı halde bunları takviye ederek sefer kadrosunu oluşturacak ikmal askerlerini teçhiz etmek konusunda zorluklar yaşadı. Redif birlikleri de, aslında bu ihtiyaçlarını kendi depolarından temin etmeleri gerekirken, askerlerinin tamamını teçhiz edemedi ve eksikliklerini İstanbul'dan tamamlamak zorunda kaldı. Müstahfız birlikleri için de benzer bir durum geçerliydi.

Bu konuyla ilgili olarak, Abdullah Paşa hatıratında birçok ikmal askerinin hangi birliğe bağlı olduklarını bilmediklerinden etrafta dolaşıp durduklarını, aç bir halde istasyon ve iskelelerde beklediklerini ve elbise ihtiyacı ve teçhizatları için redif fırkalarının sürekli müracaatta bulduklarını belirtmektedir¹⁰⁰. Mahmud Muhtar Paşa da Balkan Harbi ile ilgili anılarında seferberliğin ilk günlerinde eksik nizamiye birliklerini tamamlayacak olan askerlerin parti parti geldiğini ancak bunlara giydirilecek elbise bulunamadığından seferber edilemediklerini ve bunlar için İstanbul'dan elbise beklendiğini belirterek giyecek konusunda her yerde sıkıntı çekildiğini hatta Abdullah Paşa'nın Lüleburgaz'da 10.000 kadar yedek askerini giydiremediği için İstanbul'a geri gönderdiğini söylemektedir¹⁰¹.

⁹⁸ ATASE, BLH, Klasör: 695, Dosya: 27, Fihrist:001-20.

⁹⁹ ATASE, BLH, Klasör: 695, Dosya: 27, Fihrist:001-21. Plana göre diğer silahlara tahsis edilen cephane miktarları ise Tablo 3'te gösterilmiştir.

¹⁰⁰ Abdullah Paşa, *a.g.e.*, s. 20.

¹⁰¹ Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi, Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Doğu Ordusunun Muharebeleri*, haz. A. Basad Kocaoğlu, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 11, 12.

Askerlerin giydirilmesi konusunda seferberlik esnasında sıkıntı yaşandığı, elbise ihtiyaçlarının piyasadan temin edilmesiyle ilgili Meclis-i Vükelâ'da alınan bir karardan da anlaşılmaktadır¹⁰².

8 Ekim tarihinde de Harbiye Nezareti'nden Bâb-ı Âli'ye yazılan bir yazıda, seferberlik dolayısıyla ordunun malzeme ve teçhizat ihtiyacının oldukça fazla olduğu belirtilerek elde bulunanların bu ihtiyaca yetmediği, bunların Avrupa fabrikalarında imalinin ise oldukça zaman alacağı belirtilmiş ve müteahhitler tarafından şartlara uymadığı için geri çevrilen malzemelerin indirimli olarak kabul edilmesi talep edilmişti¹⁰³.

Seferberliğin icrasında nizamiye ve ikmal askerlerinin silah temini konusunda bir sorun yaşanmamasına rağmen bazı bölgelerde müstahfız birliklerinin teşkil edilmesi esnasında bu sorunla karşılaşıldı. Arnavutluk'ta mahalli halkın isyanları sırasında Osmanlı ordusunun buralardaki silah depoları ahali tarafından yağmalanmış ve iade edilmemişti¹⁰⁴. Nitekim, seferberliğin ilerleyen günlerinde Kosova vilayetinden ve kazalardan Harbiye Nezareti'ne telgraflar gönderilerek bölgeye silah gönderilmesi, oradan asker alınmaması veya asker bulunmayan yerlere top gönderilmesi gerektiği gibi taleplerde bulunuldu. Bunların sonucunda Batı Rumeli'de müstahfız için ayrılmış 90.927 silah olmasına rağmen, İstanbul'dan çoğu Martini olmak üzere 15.000 kadar silah ve büyük miktarda cephane bunlara tahsis edildi¹⁰⁵.

Balkan Harbi esnasında cephane konusunda en çok sıkıntıyı topçu birlikleri çekti. Muharebelerde topçular cephanesiz kaldı. Bunun nedenlerinden birisi, fabrikalarda üretilen top mermilerinin muharebede sarf edilen miktara yeterli gelmemesiydi. Muharebede top başına tahsis edilen mermi miktarı 100-700 adet¹⁰⁶ olmasına rağmen, bazı durumlarda günde 500-1.000 adet top mermisi atıldığı olmuştur. Depolarda mevcut olan topçu cephanesi, daha ilk çatışma olan Lüleburgaz Meydan Muharebesini müteakip bitti. Harbin ilerleyen günlerinde ise İtalya ile barış imzalandıktan sonra Almanya'dan top cephanesi alınarak Çatalca Muharebesi'nin son günlerine yetiştirildi¹⁰⁷.

¹⁰² BOA, MV, nr. 170/13, 6 Zilka'de 1330 (17 Ekim 1912).

¹⁰³ BOA, BEO, nr. 4100/307442, 8 Zilka'de 1330 (19 Ekim 1912).

¹⁰⁴ ATASE, BLH, Klasör: 713, Dosya: 22, Fihrist: 01-04.

¹⁰⁵ ATASE, BLH, Klasör: 713, Dosya: 22, Fihrist: 01-07.

¹⁰⁶ Bkz. Tablo 3.

¹⁰⁷ A., *Balkan Harbinde Neden Münhezim Olduk?*, s. 58, 59.

Cephane eksikliğine neden olan diğer bir sebep ise; cephanesinin görevlerini yapamamış olmasıydı. Mevcut hafif cephanesinin arabalarına koşulan yerli hayvanlar arabaları çekmekte yetersiz kalmış, öküz arabalarından oluşturulacak kolordu cephanesinin kolları ise istenilen miktara ulaşmamıştı¹⁰⁸. Levazımât-ı Umûmiyye Dairesi tarafından hafif cephanesinin kolları için yaptırılmış koşum takımlarının çok ağır olması ve hayvanlara uygun bulunmaması da, mevcut bulunan kolların ufak bir dereyi geçerken bile büyük sıkıntılar çekmesine sebep olmuştu¹⁰⁹. Kaldı ki tedarik edilen bu koşum takımları da mevcut arabaların ancak dörtte birine yeterli gelmişti. Arabası olmayan alaylarda vaktiyle alınarak muhafaza edilmiş birçok çift atlı koşum takımı bulunduğundan, her iki alaya ancak birer taburluk hafif cephanesinin kolları çıkarılması ve arabalarla koşum takımlarını kendi aralarında paylaşmaları teklif edilmişse de kabul ettirilememişti. Bu sıkıntılar Kırkkilise muharebesine topçu taburlarından ikisinin yetişememesine neden oldu¹¹⁰.

c. İaşe Hususları

Seferberlik planına göre, birliklerin iaşe ihtiyaçlarını temin etmek maksadıyla belli yerlerde menzil noktaları tesis edilmesi ve bu bölgelere ambarlar inşa edilmesi planlanmıştı¹¹¹. Barış zamanında ikmal merkez noktası olarak İstanbul, Manastır ve Selanik vilayetleri belirlenmiş ve buralarda erzak ve yemin onda ikisi diğer inşa edilecek ambarlarda ise yarısının bulundurulması uygun görülmüştü. Muhtemel bir sefer zamanı ise belirtilen personel mevcutlarına göre erzak ve yem miktarları hesaplanarak depolanacaktı. Bu depolanan iaşe malzemeleri de teşkil edilecek erzak kolları vasıtasıyla kolordulara ulaştırılacaktı¹¹².

Balkan Harbi seferberliği ilân edilince iaşe tedariki konusunda birliklerin sıkıntıya düşmemesi için Meclis-i Vükelâ 6 Ekim tarihinde almış olduğu bir kararla ot, saman, un ve zahire ihracatını yasakladı¹¹³. Ayrıca hububat ihtiyacının temini için 5 Ekim'de Harbiye Nezareti'nden Dâhiliye Nezareti'ne yazılan bir yazıda demir yolları civarındaki köy, kasaba ve çiftliklerde bulunan buğday,

¹⁰⁸ Ömer Zeki Çobanoğlu, *Balkan Harbi ve Şark Ordusunun Hezimetini 2'nci Kısım*, İkdâm Matbaası, İstanbul 1332, s. 93.

¹⁰⁹ Ömer Zeki Çobanoğlu, *Balkan Harbi ve Şark Ordusunun Hezimetini 1'nci Kısım*, s. 24.

¹¹⁰ Çobanoğlu, *Balkan Harbi ve Şark Ordusunun Hezimetini 1'nci Kısım*, s. 13.

¹¹¹ ATASE, BLH, Klasör: 695, Dosya: 27, Fihrist:001-17, 001-18.

¹¹² ATASE, BLH, Klasör: 695, Dosya: 27, Fihrist:001-19.

¹¹³ BOA, MV, nr. 169/70, 24 Şevval 1330 (6 Ekim 1912).

arpa, saman, ot, fasulye ve nohut olarak ne kadar hububat bulunduğunun cins ve miktarlarının belirlenmesi için gerekli yerlere emir verilmesi istendi¹¹⁴. Hâlbuki bu hazırlıkların seferberlik ilân edilmeden önce yapılıp her sene düzenlenmesi gerekirdi. Bu konuda Nezaret'ten gönderilecek yazılara verilecek cevaplar neticesinde hububatların alınması elbette çok zaman alacaktı.

Benzer bir hadisenin peksimet imalinde de yaşandığını görmekteyiz. Seferberlikte askerlere verilecek olan peksimet imali için buğdaya ihtiyaç duyulunca Konya ve Ankara vilâyetlerinde bulunan buğday miktarı soruldu. Konya'da 20 milyon kıyye buğday bulunduğu bildirildiyse de Ankara'dan bir cevap alınamadı. Buna rağmen mevcut buğdayın peksimet imali için yeterli olduğu tespit edilerek bunlardan bir kısmının devlet hazinesi hesabına bir kısmının ise komisyonlar aracılığıyla uygun bulunacak fiyat üzerinden satın alınma yoluyla tedarikine karar verildi¹¹⁵.

Harp esnasında birliklerin ihtiyaç duyacağı diğer bir yiyecek maddesi ise et idi. Bunun temini için civardaki koyun ve sığır sürülerinden faydalanılmak istendiyse de seferberlik ilânıyla birlikte bunların 1'nci Kolordu bölgesinde Bulgar çobanları tarafından hududa doğru kaçırıldığı görüldü¹¹⁶. Bu nedenle 17 Ekim 1912 tarihinde Dâhiliye Nezareti Selanik Vilayeti'ni benzer olayların diğer bölgelerde de tekrar etmemesi amacıyla hudut civarında hayvan bırakılmaması konusunda uyardı¹¹⁷.

Seferberlik esnasında iaşe konusunda birliklerin sevkıyatı süresince de aksaklıklar görüldü. Demir yolu ve deniz yolu nakliyatının gecikmesi nedeniyle istasyon ve iskelelerde beklemek zorunda kalan birliklerin iaşeleri sağlanamadı. Demir yolları ile sevkıyat esnasında askerlerin ve hayvanların su ihtiyacı karşılanamadı. Bazı istasyonlarda askerlere su kadehleri ve taslar verilerek kuyulardan istifade etmesi sağlandıysa da, bir tabur askerin ve hayvanın su içebilmek için en az bir saate ihtiyaç duyacağı düşünülmediğinden katarların planlanan hareket saatlerinde çok fazla gecikmeler meydana geldi¹¹⁸.

İaşe konusundaki diğer aksaklıklar ise toplanma bölgelerinde yaşandı. Buralarda barış zamanında depolar hazırlanmadığından insan ve hayvanlar köylerde

¹¹⁴ BOA, DH.SYS, nr. 112-03/2-01, 2 Zilka'de 1330 (13 Ekim 1912).

¹¹⁵ BOA, DH.SYS, nr. 112-03/2-02, 8 Zilka'de 1330 (19 Ekim 1912).

¹¹⁶ Çobanoğlu *Balkan Harbi ve Şark Ordusunun Hezimetini 1'nci Kısım*, s. 33.

¹¹⁷ BOA, DH.SYS, nr. 112-06/6-06, 6 Zilka'de 1330 (17 Ekim 1912).

¹¹⁸ Nüzhet, *a.g.e.*, s. 22, 23.

bulduklarını yiyerek ihtiyaçlarını gidermeye çalıştılar¹¹⁹. Önceden biriktirilmiş bir erzak mevcut olmadığından birliklerin mevcudu arttıkça erzak sağlamakta sıkıntılar çekildi ve her günün erzakı civardan ayrıca sağlanmaya çalışıldı¹²⁰. Hatta Batı Rumeli harekât bölgesinde bazı müstahfız birliklerinin iâşe edilememesi nedeniyle terhis edildikleri görüldü¹²¹.

Edirne Kalesi'nde toplanacak olan ahali ve asker için erzak ihtiyacı ise daha 1912 yılının başlarında hesap edilmişti. Bunun için Edirne dahilinde bulunan erzak belirlenmiş ve burada toplanacak 40.000 asker için ne kadar erzaka ihtiyaç duyulduğu ve bunların nerelerden alınacağı tespit edilmişti¹²². Müteakiben buranın erzakı tamamlanmış gerek duyulduğunda ise çevre halkından alınmıştı. Ancak harp esnasında Edirne Kalesi çok uzun süre kuşatma altında kaldığından bu erzak da kaledekilere yetmedi.

Birliklerin iâşesi maksadıyla seferberliğin başında harp alanındaki yerli halkın elindeki fazla erzakın satın alınması yoluna gidilmedi veya *tekâlif-i harbiyye* suretiyle (Edirne ve İşkodra kaleleri hariç) erzak da toplanmadı¹²³. Ancak seferberliğin 20'nci günü (20 Ekim 1912) meclisten çıkan bir karar ile bu uygulamaya başlandı¹²⁴.

d. Nakliye Araçlarının Temini ve Nakliyat¹²⁵

Seferberlik planına göre, birliğin kadrosunda bulunması gereken hayvanlar barış zamanı hazır edilecek, noksanlar ise seferberlik ihtimali arttığında bir kısmı memleket içinden ve dışından satın alma yolu ile bir kısmı da kolordulara tahsis kılınan bölgelerden *Tedârik-i Vesâit-i Nakliyye Kanunnamesi*'ne nazaran ikmal edilecekti. Muharebe ve sahra ağırlıklarını taşımak için gerekli hayvanlar ile piyade ve topçu cephane kollarının ihtiyaç duyacağı hayvanların da aynı ka-

¹¹⁹ Hafız Hakkı Paşa, *Bozgun*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978, s. 148.

¹²⁰ Mahmud Muhtar, *a.g.e.*, s. 12.

¹²¹ ATASE, BLH, Klasör: 97, Dosya: 16, Fihrist: 01-94.

¹²² BOA, Dâhiliye Evrakı İdari Kısım (DH.İD), nr. 158/1, 1 Cemâziyelâhir 1330 (18 Mayıs 1912).

¹²³ A, *Balkan Harbinde Askerî Mağlubiyetimizin Esbabı*, s. 24.

¹²⁴ BOA, DH.SYS, nr. 112-03/2-04, 13 Zilka'de 1330 (24 Ekim 1912).

¹²⁵ 1 Ekim 1912'de seferberlik ilân edildikten sonra, gazetelerde, ordunun yaptığı manevralar ve sınıra yapılan sevkiyat hakkında yayınlanan haberlerin düşmanın işine yarayacağı göz önünde tutularak, Matbuat Kanunu'nun 33. maddesine göre, kara ve deniz kuvvetlerinin sevki ve harekâtına ilişkin haberlerin yayınlanması yasaklanmıştır (Uçarol, *a.g.e.*, s. 374). Bu nedenle sevkiyat faaliyetlerinin yürütülmesine ilişkin bilgiler gazetelerden takip edilememektedir.

nunnameye nazaran memleket içinden tedarik edilmesi düşünülmüştü¹²⁶. Birliklerin kadro ihtiyacı arabaları ile kolları teşkil etmek için gerekli olan arabalar ve koşum takımları ise barış zamanında imal edilerek depolarda muhafaza edilmesi öngörülmüştü¹²⁷.

Seferberliğin daha ilk gününde Osmanlı Hükûmeti bütün nakliye vasıtalarını ve Osmanlı gemilerini nezareti altına alarak bunları askeriye tahsis etti¹²⁸. Ordunun elindeki nakliye araçlarının yetmemesinden dolayı, seferberlik planlarında belirtildiği üzere *Vesâit-i Nakliyye Komisyonları* kurularak eksiklikler tamamlanmaya çalışıldı. Ancak ahali, hayvanların komisyonlara zamanında teslim etmek yerine kaçırıp sakladığından, ordunun ihtiyacı temin edilemedi¹²⁹. Bu ihtiyacı karşılamak üzere Anadolu ve Suriye'den hayvan gönderilmesi istendi ve buralardan trenlerle sevk edildi¹³⁰. Bazı vilayetler ise bu sevkiyat işini geciktirdi veya alınacak hayvanların ücretlerinin peşin olarak verilmesini talep ettiler¹³¹. Sokaklarda görülen hayvanlar ile ahırlarda bulunduğu ihbar olunanlar zorla alındı¹³². İstanbul'da eşya nakliyatıyla uğraşan yük arabacıların hayvan ve çekicilerine de el konuldu¹³³.

Nakliye vasıtalarının temininde özellikle topları çekecek iri hayvan bulma konusunda sıkıntı yaşandı. Komisyonların aldıkları hayvanlar genelde araba ve sürücü hayvanlarından ibaret olduğundan bunlar topların çekilmesinde kullanılamadı. Bütçeden tasarruf etmek maksadıyla barış zamanında topçulara bu hayvanlar alınmamıştı. Ancak seferberliklerini tamamlaması için hayvana ihtiyaç duyduklarından bu konuda tramvay çekicilerine başvuruldu. Ticaret ve Nafia Nezareti'ne bu konuda başvuru yapıldıysa da, tramvayların mukavelenamelelerinde harp zamanında hayvanlarını vermeleriyle ilgili böyle bir madde ve kayıt bulunmadığı öne sürülerek reddedildi. Fakat uzun süren tartışmalardan sonra bu hayvanları almanın hükûmetin hakkı olduğu belirtilerek kumpanyaya müracaat

¹²⁶ ATASE, BLH, Klasör: 695, Dosya: 27, Fihrist:001-01.

¹²⁷ ATASE, BLH, Klasör: 695, Dosya: 27, Fihrist:001-13.

¹²⁸ "Balkanlarda Seferberlik", *Tanin*, 2 Ekim 1912, s. 2.

¹²⁹ BOA, DH.SYS, nr. 112-05/3-01, 11 Zilka'de 1330 (22 Ekim 1912).

¹³⁰ Nüzhet, *a.g.e.*, s. 5.

¹³¹ Seferberliğin ilânından iki hafta geçmesine rağmen Halep Vilayeti ordunun ihtiyacı olan hayvanları hâlâ göndermemiş (BOA, BEO, nr. 4099/307397, 5 Zilka'de 1330 (16 Ekim 1912)), Beyrut Vilayeti de toplanacak hayvanların ücretlerini peşin olarak istemişti (BOA, DH.SYS, nr. 112-05/3-01, 11 Zilka'de 1330 (22 Ekim 1912)).

¹³² Çobanoğlu, *Balkan Harbi ve Şark Ordusunun Hezimet-i I'nci Kısım*, s. 14, 15.

¹³³ "Yük Arabaları", *Sabah*, 3 Ekim 1912, s. 2.

edildi ve bunlardan iki yüz hayvan alınarak topçuların ihtiyaçları kısmen olsun karşılandı¹³⁴. Seferberliğin 22'nci günü ise bütün tramvay hattının hayvanları alınarak kullanıldı¹³⁵.

Bununla birlikte topçu kumandanlarının da bu konuda zaafiyeti görüldü. Örneğin Çobanoğlu'na göre, henüz Çanakkale'den vapurlarla getirilen ve hayvanları bakımsızlıktan çok kötü durumda olan bir alay, Vesâit-i Nakliyye komisyonları tarafından toplanan yerli hayvanları, küçük ve bir şeye yaramayacağını iddia ederek hafif cephane kolu arabalarında kullanmak yerine sahiplerine iade etmişti¹³⁶.

Seferberliğin 14'üncü günü (14 Ekim) Başkumandanlık Vekaleti'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda, harpte meydana gelecek zayıatın tamamlanması için çok miktarda hayvana ihtiyaç duyulduğu belirtilerek özellikle süvari ve topçu için binek ve koşum hayvanlarının komisyonlar tarafından toplanmasına devam etmesi istendi¹³⁷. Yine 17 Ekim tarihinde gönderilen bir yazıda top çekmeye müsait hayvanın memlekette bulunmadığı ve pek çok topçu birliklerinin seferberliğinde sorun yaşandığı belirtilerek, komisyonlarca saltanat, vükelâ, sefaretler, patrikler, demir yolu müdürleri ve zâbitân hizmetindekiler hariç tüm memleketteki hayvanların toplanması talep edildi. Aynı tarihteki bir başka yazıda da, bu konuda gayrimüslimlerin de istisna edilmeyerek hayvan yerine para veya senet verilmesinin kabul edilmemesi istendi¹³⁸. Yine 21 Ekim'de Başkumandanlık Vekaleti'nden aynı nezarete gönderilen bir yazıdan, Daire-i Tanzifât'da (Belediye Temizlik İşleri Dairesi) bulunan elverişli hayvanların da komisyonlar vasıtasıyla satın alınması konusunda nezaretin emir verdiği anlaşılmaktadır¹³⁹. 23 Ekim tarihli bir yazıda ise Bursa, İzmit, Ankara, Kavala, Drama, Siroz, Selanik ve İzmir'de topçuya elverişli hayvan bulunduğu haberinin alındığı ve gerekli tedbirlerin alınarak bunların seri bir şekilde toplattırılıp Bursa, İzmit, Ankara ve İzmir'dekilerin İstanbul'a diğerlerinin ise Garp Ordusu Kumandanlığı'na gönderilmesi istendiyse de bunun âkıbeti hakkında tarafımızdan bir bilgi edinilememiştir¹⁴⁰.

¹³⁴ Çobanoğlu, *Balkan Harbi ve Şark Ordusunun Hezimetini 1'nci Kısım*, s. 11.

¹³⁵ A., *Balkan Harbinde Askerî Mağlubiyetimizin Esbabı*, s. 15.

¹³⁶ Çobanoğlu, *Balkan Harbi ve Şark Ordusunun Hezimetini 1'nci Kısım*, s. 11, 12.

¹³⁷ BOA, DH.SYS, nr. 112-05/3-02, 13 Zilka'de 1330 (24 Ekim 1912).

¹³⁸ BOA, DH.SYS, nr. 112-05/3-02, 13 Zilka'de 1330 (24 Ekim 1912).

¹³⁹ BOA, DH.SYS, nr. 112-05/3-02, 13 Zilka'de 1330 (24 Ekim 1912).

¹⁴⁰ BOA, DH.SYS, nr. 112-05/3-03, 07 Zilhicce 1330 (17 Kasım 1912).

Nakliyat konusuna gelince; seferberlik planında yer alan; “bir harp durumunda mevcut demir yollarının nakliye kabiliyetinin hem ikmal askerleri hem de nizamiye ve redif askerlerinin aynı anda nakle yeterli olmaması, bu nedenle de bunların ayrı ayrı nakli” hususu aynen düşünüldüğü gibi gerçekleşti. Ancak seferberlik ilânından önce ikmal askerleri celp edilmeyerek Rumeli’ye sevk olunmadığı için nakliyat faaliyetleri aksadı ve planlanan müddette toplanma yerlerine gitmeleri mümkün olmadı¹⁴¹.

Şark demir yollarında ilk günden itibaren büyük düzensizlikler ve gecikmeler görüldü. Plan gereğince Şark demir yolları hattından, seferberliğin 20’nci gününe kadar 247 tren çıkarılması talep edilmişken, 87’si birlik, 49’u ikmal askeri, 51’i plan harici asker ve 5’i plan harici hayvan treni olmak üzere toplam 192 tren çıkarabildi. Bu sayıdan plan harici olan 56 tren de çıkarılırsa geriye 136 tren kalır ki bu da planda talep edilen miktardan 111 tren eksik çıkarıldığı anlamına gelir¹⁴².

Mevcut demir yolları vasıtasıyla Anadolu’dan İstanbul’a gelen ikmal askerlerini birliklerine sevk etmek için ise yeterli tren bulunamadı. Ayrıca bindirme istasyonlarına varmak için redif tümenlerine mensup birçok askerın uzun mesafeler yürümeye mecbur kalması dolayısıyla fırkalar hareket yerlerine vaktinde yetişemediler. Seferberliğin 12’nci ile 20’nci günleri arasında bindirme istasyonlarında özellikle de İstanbul’da büyük bir yığılma meydana geldi ve buradaki askerlerde başıbozukluk baş gösterdi¹⁴³.

Bundan başka istasyon görevlilerinin ilgisizliğinden dolayı da sıkıntılar yaşandı. Örneğin; 1’inci Kolordu erkân-ı harbiyesi her birliğin ne zaman gideceğini ve hangi saatte istasyonda bulunması gerektiğini hat müfettişi ile görüşmesine rağmen belirtilen zamanda istasyona gelen birlik beklemek zorunda kaldı. Özellikle Sirkeci’de uzun müddet bir sefer faaliyeti olmadığı gibi bu hususla

¹⁴¹ ATASE, BLH, Klasör: 97, Dosya: 16, Fihrist: 001-26.

¹⁴² ATASE, BLH, Klasör: 97, Dosya: 16, Fihrist: 001-97. Genelkurmay Başkanlığı’nın yayınladığı *Balkan Harbi* adlı eserde ise bu sayılar şu şekildedir: “*Plan gereğince Şark demiryolları hattı seferberliğin 20’nci gününe kadar 274 tren çıkaracak iken 87’si birlik, 96’sı ikmal eri, 5’i hayvan treni olmak üzere 188 tren çıkarabilmiştir*” (Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, *Balkan Harbi (1912-1913)*, I. Cilt, s. 228). Bu rakamlardaki farklılık yanlış okumadan kaynaklanabileceği gibi savaşla ilgili yayınlanmış farklı bir rapordan da alınmış olabilir. Ancak ATASE Daire Başkanlığı dosya ve fihrist numaralarını yenilediğinden alıntı yapılan kaynağın bizim yararlandığımız kaynak olup olmadığı da tespit edilememektedir. Bunlara rağmen her iki durumda da planlanan sayıdan daha az sayıda tren çıkarıldığı görülmektedir.

¹⁴³ Nüzhet, a.g.e., s. 4, 5.

ilgilenecek sorumlu memur da bulunamadı. İstasyondakiler lokomotif ve vagon olmadığını, gidenlerin ise gelmediğini beyan etmekle yetindiler¹⁴⁴.

Demir yolu nakliyatında yaşanan sorunların bir sebebi de askerî birlikler ile demir yolu memurları arasında hareket birliğinin bulunmamasıydı. Örnek olarak Hadımköy'e ulaşan bir ağır topçu katarı yükleme ve indirme iskelesi bulunmadığı için boşaltılamazken, İstanbul'dan malzeme ve adam gönderilmesine rağmen iskelenin nereye yapılacağını kimse göstermediğinden toplar indirilemedi ve bu yüzden tren yolu da kapandı. Bir süre sonra yedek bir yol yapılmak istendiyse de soğuk nedeniyle askerler tarafından hat döşenmekte kullanılan traversler yakıldığından bu da mümkün olmadı¹⁴⁵.

Diğer bir sebep ise; hattın sevk ve idaresinin mevcut âmirlerinden alınarak askerî birliklere verilmesiydi. Senelerden beri alıştıkları âmirlerini başlarından kalkmış gören istasyonlardaki memurlar bunların işletilmesinde sorunlar yaşadı. Hattın resmî dili Fransızca olduğundan ve bu hattı işletecek olan şimendifer alayının yetişmiş personeli bulunmadığından dil problemi de yaşanan aksaklıkları arttırdı¹⁴⁶. Ayrıca demir yolu personelinin yorgunluğundan dolayı lokomotifler temizlenemedi ve bu da birçoğunun arızalanmasına neden oldu¹⁴⁷.

Başka bir husus ise; demir yolları hatlarındaki sıkıntıların buralarda çalışan Bulgar işçiler ile Rum memurlardan kaynaklandığı konusudur. 7 Ekim tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden Nafia Nezareti'ne gönderilen bir yazıda, Rumeli Şimendifer Kumpanyası'ndaki memur ve hizmetlilerin çoğunluğunun Bulgar ve Rum olması dolayısıyla bunların asker ve mühimmat sevkiyatlarında bir ihanetinin olup olmayacağına dair bilgi istenmişse de, buna verilen cevap tarafımızdan tespit edilememiştir¹⁴⁸. Bununla beraber, ilerleyen zamanlarda bu personelin işlerinden alındığı, onların yerine Müslüman memurlar konulduğu da malumumuzdur. Ancak bunların da demir yollarını sorunsuz şekilde kullanacak bir eğitim ve tecrübeye sahip olmamasından dolayı gereken verim alınamamıştır¹⁴⁹.

¹⁴⁴ Çobanoğlu, *Balkan Harbi ve Şark Ordusunun Hezimet-i I'nci Kısım*, s. 14, 15.

¹⁴⁵ Nüzhet, *a.g.e.*, s. 21, 22.

¹⁴⁶ Çobanoğlu, *Balkan Harbi ve Şark Ordusunun Hezimet-i I'nci Kısım*, s. 21, 22.

¹⁴⁷ Gustav von Hochwächter, *Balkan Savaşı Günlüğü, Türklerle Cephe*, çev. S. Toydemir, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 61.

¹⁴⁸ BOA, DH.SYS, nr. 112-07A/7-04, 25 Şevval 1330 (7 Ekim 1912).

¹⁴⁹ Richard C. Hall, *Balkan Savaşları, 1912-1913*, çev. M. Akad, Homer Kitabevi, İstanbul 2003, s. 27.

Afyon, Konya, Uşak, Aydın, Denizli ve Ankara Redif fırkaları, Marmara Denizi'ne kadar Anadolu demir yolu hattından istifade ettiler. Kayseri Redif fırkası ise Ulukışla'ya yürüyerek buradan Bağdat hattına, Mardin Aşiret Süvari fırkası da yine Bağdat hattına binerek görev yerlerine ulaştılar. Antep Redif fırkası Ma'mûre'ye (Yakapınar/Adana) kadar yürüdü ve Kilikya Ovası'ndan geçen treni Tarsus civarındaki Gülek Boğazı'na kadar kullandı. Bundan sonra Toros Dağları'nı Pozantı veya Akköprü'ye kadar yürüyerek geçti ve müteakiben Bağdat hattının şimendiferlerinden faydalandı. Adana Redif fırkası ve deniz yoluyla Mersin'den gelen redif fırkaları da Gülek Boğazına kadar tren ile nakledildi, müteakiben Toros Dağları'nı yürüyerek geçtiler. Suriye'de bulunan nizamiye ve redif fırkaları ile Şam'dan Hicaz hattı ile harekât bölgesine giden birlikler, Halep'e kadar Suriye demir yollarını kullandılar. Burada Halep'teki birliklerle birleşerek Belen ve İskenderun Boğazı'ndan Bağdat hattı üzerindeki Toprakkale'ye geldiler ve Gülek Boğazı'na kadar bu hattı kullanarak müteakiben yukarıdaki birlikler gibi görev yerlerine intikale devam ettiler¹⁵⁰. Görüldüğü üzere, harekât bölgesinden uzak olan birliklerin toplanma bölgelerine ulaşmalarında demir yollarının altyapı yetersizliği seferberliğin uzamasına neden oldu. Demir yollarının mevcut durumu bilinmesine ve planlamaların bu çerçevede yapılmasına rağmen askerî yetkililerin hat müfettişlikleriyle koordinasyon eksikliğine ve diğer intikal esnasında çıkan sorunlara çözüm bulmak mümkün olmadı.

Deniz yoluyla nakliyatın icrasını incelediğimizde; seferberliğin ilk gününde Meclis-i Vükelâ'da Osmanlı donanmasının İstanbul'da toplanmasının ve Yunanistan'ın Balkan ittifakına katılacağı anlaşıldığından Osmanlı sahillerinde bulunan Yunan vapurlarının alıkonulmasının kararlaştırıldığını görüyoruz¹⁵¹. İkdâm gazetesinin 3 Ekim tarihindeki haberine göre, bu tarihte Osmanlı limanlarında Yunanistan'a ait 14 büyük vapur ile 35 kadar römorkör¹⁵², Sabah gazetesindeki habere göre ise limanlarımızda 20 kadar, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarında da 20'yi aşkın Yunan vapuru bulunmaktaydı¹⁵³. Gemi tedariki yönünden Avrupa'ya bağımlı kalan ve para sıkıntısı içerisinde bulunan Osmanlı Devleti II. Meşrutiyetin başlangıcından itibaren Yunanistan'a karşı Ege Denizi'nde üstünlük kurmaya çalışmaktaydı. Çünkü Balkan ülkeleri arasında sadece Yunanistan'ın kayda değer bir donanması bulunuyordu. Savaş başlangıcında 10.000 tonluk yeni

¹⁵⁰ Nüzhet, *a.g.e.*, s. 8, 9.

¹⁵¹ BOA, MV, nr. 169/45, 19 Şevval 1330 (1 Ekim 1912).

¹⁵² "Yunan Sefineleri", *İkdâm*, 3 Ekim 1912, s. 3.

¹⁵³ "Yunan ve Bulgar Vapurları", *Sabah*, 3 Ekim 1912, s. 1.

Averof zırhlısı, 5.000'er tonluk ve 17 mil süratinde 3 zırhlı ve 12 yeni muhripten (toplam 30.000 tonluk) oluşan Yunan donanması, Osmanlı donanmasından sayı ve tonaj itibarıyla zayıf bir görüntü sergilemesine rağmen, yenilik ve sürat bakımından öne geçmişti. Osmanlı donanmasındaki gemilerin çoğunun tamire ve onarımına muhtaç olması da Yunan donanmasının elini kuvvetlendiren bir diğer etkendi.

Neticede savaş sırasında Osmanlı donanması ancak Karadeniz'de ve Marmara Denizi'nde deniz hâkimiyeti tesis edebildi. Ege Denizi'nde güçlü Yunan filosuna karşı Osmanlı donanması, Hamidiye zırhlısının dışında varlık gösteremedi. Yunan donanması savaşın başında hazırladığı planına uygun olarak; Osmanlı Devleti'nin deniz ulaştırma yollarını kapadı, Osmanlı donanmasını Çanakkale'de kapalı bıraktı, Ege adalarını teker teker ele geçirdi, Makedonya'daki Osmanlı kuvvetlerinin denizden geçen seferberlik nakliyatı ile ikmal yollarını engelledi¹⁵⁴.

Yunanistan'ın Ege Denizi'ni abluka altında bulundurması, buradan asker sevkiyatının yapılamamasının yanı sıra, erzak ve levazım ile Anadolu demir yolları için kömür celbini de imkânsız kıldı, böylece demir yollarıyla yapılan ticari nakliyatın ertelenmesine de neden oldu¹⁵⁵. Ancak Kuzey Anadolu ve Ermenistan taraflarında bulunan redif fırkalarının Karadeniz ve Marmara Denizi vasıtasıyla sevki yapılabilirdi ve bu sayede demir yolları sevkiyatı da bir miktar rahatlamış oldu.

Birlik merkezleri Marmara Denizi etrafında bulunan Edremit, Çanakkale, Bursa ve İzmit Redif fırkaları da deniz yolu kullanılarak görev yerlerine sevk edildiler. Redif askerleri Marmara Denizi'nden Haydarpaşa'ya bazen de İzmit'e çıkarılmak üzere nakledildiler, buradan demir yoluyla veya deniz yoluyla Tekirdağ ve Ereğli'ye kadar devam ederek müteakiben yaya olarak görev yerlerine ulaştılar¹⁵⁶.

Seferberliğin ilânıyla birlikte seyyar gemi kumpanyaları ve diğer Osmanlı acenteleri liman dairesinde toplanıp Karadeniz'de ne kadar gemi olduğuna ve bunların nerelerde bulduklarına dair bilgi vermişler ve buralara telgraflar çekerek derhal İstanbul'a gelmelerini istemişlerdi. Liman Dairesi Reisi de bu konu

¹⁵⁴ Bülent Durgun, "Ülke Savunmasında Deniz Yolu Ulaşımının Önemine Bir Örnek: Balkan Harbi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nun Deniz Yolu Ulaştırması", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, sayı 14 (Aralık 2011), s. 143-167.

¹⁵⁵ Mehmed Ali Nüzhet, *1912 Balkan Harbi*, Matba'a-i Nefâset, İstanbul 1331, s. 71, 72.

¹⁵⁶ Mehmed Ali Nüzhet, *1912 Balkan Harbinde Sevkiyyât ve Nakliyyât-ı Askeriyye*, s. 8.

hakkında Bahriye Nazırı ile bir görüşme yapmıştı¹⁵⁷. Balkan Harbi esnasında askerî sevkiyat hizmetlerinde Seyr-i Sefain İdaresi'nin, Şirket-i Hayriyye'nin, Haliç, Gümüşhak, Hilal, Adalar, Pandeli, Hacı Mustafa, Rasim Bey, Trabzonlu Hasan ve Ortakları, Hüdavendigâr, Toma Fotyadis ve Haralambo şirketlerinin ticaret gemileri kullanılmıştı¹⁵⁸. Ancak seferberlik planında ticari gemilerin kullanılmasına yönelik bir planlamanın bulunmaması, deniz yolu nakliyat sorumluluğunun iskelelerde kurulacak komisyonlara yüklenmesi ve menzil teşkilatının kuruluşunda yaşanan sorunlar nedeniyle deniz yolu nakliyatında gecikmeler yaşanmasına engel olunamadı. Örneğin Kastamonu vilayetinden bazı redif taburları üç gün içerisinde merkezlerde toplanıp altıncı günde Karadeniz sahilinde hazır olmalarına rağmen günlerce vapur beklemek zorunda kaldılar¹⁵⁹. Yine seferberliğin dördüncü gününde Çanakkale'de bulunan İzmit Fırkası ile 5'inci ve 9'uncu Nizamiye fırkaları, Bursa, Ereğli, Kastamonu, Samsun fırkaları henüz toplanma noktasına ulaşamamıştı. Bu nedenle Abdullah Paşa Harbiye Nezareti'ne bir yazı yazmış buna cevaben de genel nakliyat için elde yaklaşık beş vapur bulunduğu ve bunlardan üçünün Çanakkale'de diğer ikisinin ise İstanbul'da hareket halinde olduğu belirtilmiş, bu cevaba karşılık ise ordunun toplanmasının tehlikeye girdiği ve nereden gerekiyorsa vapur tedarik edilmesi konusunda istekte bulunulmuştu¹⁶⁰. Fakat ilerleyen zamanlarda da eldeki mevcut gemilerden istifade edilerek nakliyat devam ettiğinden birliklerin gecikmesi engellenemeyerek seferberliğin uzamasının önüne geçilemedi.

Sonuç

1 Ekim 1912 tarihinde ilân edilen seferberlikten henüz 8 gün geçmesine rağmen Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmesiyle Balkan Harbi fiilen başladı. Başkumandanlık Vekâleti, birliklerin seferberliğini tamamlayamamalarına rağmen taarruz için yeterli sayıya ulaştığını düşünerek 22 Ekim tarihinde genel taarruz emri verdi.

Osmanlı Devleti düzenli orduya geçişle birlikte bir sefer zamanı ülke sınırları içerisinde bulunan mevcut insan gücü kuvvetini tam anlamıyla harekete geçirme konusunda sürekli sorunlar yaşamıştı¹⁶¹. Bu sorunlara karşılık birçok kez

¹⁵⁷ "Osmanlı Sefineleri", *Sabah*, 2 Ekim 1912, s. 1.

¹⁵⁸ Bülent Durgun, a.g.m., s. 152, 153.

¹⁵⁹ A., *Balkan Harbinde Askerî Mağlubiyetimizin Esbabı*, s. 5.

¹⁶⁰ Abdullah Paşa, a.g.e., s. 21.

¹⁶¹ Düzenli orduya geçiş sonrası birliklerin seferber edilmesinde karşılaşılan sorunlar için bkz.

askerî düzenlemelere gidildiyse de istenen sonuca ulaşılamadı. Balkan Harbi seferberliğinde geçmişten süregelen bu sorunlarla birlikte karşılaşılan diğer sorunlar; seferberliğin uygulamasından doğan ve seferberlik planından kaynaklanan sorunlar olmak üzere iki bölüme ayrılabilir. Bunlardan uygulamadan doğanları şu şekilde sıralamak mümkündür:

a. Birincisi birlik mevcutlarının eksikliğine sebep olan zaaflardır. Bunlar şu nedenlerden kaynaklanmaktadır:

(1) Seferberlikten önce özellikle eğitilmiş askerlerin ve tecrübeli zâbitlerin Yemen ve Arnavutluk'taki isyanı bastırmak için görevlendirilmesi,

(2) Bir kısım nizamiye askerlerinin ve Trablusgarp Harbi dolayısıyla seferber edilen bazı redif birliklerinin terhis edilmesi,

(3) Halkın seferberlik emrine riayet etmemesi¹⁶²,

(4) Ordu müfettişliklerinde görevli memurların halkı seferber etmek için gerekli gayreti göstermemeleri¹⁶³,

(5) Halkın manevi açıdan motivasyonunun yeterli bir seviyede sağlanamamış olmasıdır.

Seferberlik öncesinde Osmanlı halkında birlik ve beraberlik duygusu, eski kahramanlık hikâyeleri anlatılarak oluşturulmaya çalışılmıştı. Bu hikâyelerde Edirne Kalesi, Hamidiye Zırhlısı gibi semboller kullanılmış ve vatan kavramını öne çıkaran tiyatro oyunları sergilenmişti. Müslüman halkta birlik ve beraberlik duygusu, ilaveten camilerde vatan ve din muhafazasıyla ilgili verilen hutbelerle oluşturulmak istenmişti. Ancak yapılan tüm faaliyetlere rağmen bu konuda başarı sağlanamadı¹⁶⁴. Seferberliğin ilânıyla beraber Osmanlı gazetelerinde harp lehine birçok yazı çıkmasına, İstanbul'da ve devletin birçok şehrinde mitingler, yürüyüşler düzenlenmesine rağmen¹⁶⁵, birlik mevcutlarındaki sayıca eksiklik ve

Gültekin Yıldız, *Neferin Adı Yok, Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s. 212-261.

¹⁶² Meşrutiyet'ten sonra bazı bölge halkı birçok defa silahaltına çağırılmıştır. Bu durum ahali üzerinde bir yılgınlık yaratmış, askerler sefer çağırısını duyduğu halde diğerleri gibi olacağını zannettiğinden aldırılmamıştır (Çobanoğlu, *Balkan Harbi ve Şark Ordusunun Hezimetini 1'nci Kısım*, s. 9; A., *Balkan Harbinde Askerî Mağlubiyetimizin Esbabı*, s. 6; Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, *Balkan Harbi (1912-1913), III ncü Cilt, Garp Ordusu, 1'nci Kısım*, s. 119).

¹⁶³ ATASE, BLH, Klasör: 97, Dosya: 16, Fihrist: 01-93.

¹⁶⁴ Eyal Ginio, "Mobilizing the Ottoman Nation the Balkan Wars (1912-1913): Awakening from the Ottoman Dream", *War in History*, sayı 12 (2005), s. 156-177.

¹⁶⁵ "Vilâyâtda Tezâhurât", *İkdâm*, 3 Ekim 1912, s. 2; "Harb Mitingi", *Tanin*, 4 Ekim 1912, s. 1; "Yaşasın Harb", *Sabah*, 4 Ekim 1912, s. 1. Bu motivasyonu sağlamaya yönelik örnek bir gazete

harp esnasında yaşanan olaylar yeterli motivasyonun sağlanamadığını göstermektedir. Bu olaylara örnek olarak; önemli bir kısmı Türk olan harekât sahasındaki Müslüman sivil halkın yüzlerce yıllık Osmanlı beldelerini düşmana mukavemet etmeden teslim etmelerini veya düşmana teslim olmayı tercih etmelerini, hatta yerel halkın parakende halde bulunan bazı askerleri öldürmelerini, bazı yerlerde ise orduya ait silah depolarını ve Türk köylerini yağmalarını göstermek mümkündür¹⁶⁶.

b. Personel yetersizliğinden dolayı ikinci sınıf redif birlikleri¹⁶⁷ seferber edilerek ileri hatlarda kullanıldılar. Ancak bunların eğitim bakımından yetersiz olması nedeniyle gerekli fayda sağlanamadı¹⁶⁸.

c. Seferberlik ilânıyla beraber müstahfız birliklerinin de seferber edilerek kullanılması kabul edilmişse de seferberlik boyunca bunların celbi konusu halkın müracaatına bırakıldı, bunların silahla donatılmasından başka bir neticeye ulaşamadı ve dolayısıyla bunlardan beklenen fayda sağlanamadı¹⁶⁹.

d. Seferberlik planlarında belirtilen toplanma müddetleri zarfında bu bölgelere kaç asker gelebilmişse onlar birliklerine sevk edildi. Nizamiye birlikleri de belirtilen süre içerisinde kaç mevcuda ulaşabildiyse o şekilde intikale başladı. Dolayısıyla daha sonra gelen ihtiyat askerleri başıboş kalarak bağlı buldukları esas birliklerini bulmaya çalıştılar. Birliklerini bulamayanlar ise rastgele dağıtıldılar. Bu nedenle nizamiye ve redif birlikleri hiç bir zaman sefer mevcutlarını tamamlamadılar¹⁷⁰.

e. Birlikleri takviye edecek ikmal askerleri silahsız, teçhizatsız ve elbisesiz olarak toplanma noktalarına gönderildiler, birlikler de bunları donatmakta aksaklıklar yaşadı.

f. Seferberlik ilânının tebliğ edilmesi ve bu hususta yapılan gereksiz yazışmalar 12 gün boyunca devam etti¹⁷¹. Seferberlik için birliklerin muhaberesi o ka-

---

yazısı için bkz. Ek 3.

¹⁶⁶ Hasip Saygılı, "Balkan Harbi'nde Osmanlı Bozgununun Karanlık Yüzü: Dönemin Tanıklarının Gözüyle Müslüman Ahalide İnsan Kalitesi ve Sosyal Çözülme Problemi", *Türkiye Günlüğü*, sayı 112 (Kış 2012), s. 140.

¹⁶⁷ İkinci Sınıf Redif birlikleri, barış zamanı askerlikten muaf tutulan sefer zamanı ise askere alınması kararlaştırılan, bakacak kimsesi olmayanlar (muinsiz) tarafından oluşturulan birliklerdir.

¹⁶⁸ A., *Balkan Harbinde Askerî Mağlubiyetimizin Esbabı*, s. 10.

¹⁶⁹ ATASE, BLH, Klasör: 97, Dosya: 16, Fihrist: 01-95.

¹⁷⁰ ATASE, BLH, Klasör: 97, Dosya: 16, Fihrist: 01-96.

¹⁷¹ ATASE, BLH, Klasör: 97, Dosya: 16, Fihrist: 01-93.

dar yoğun oldu ki, gelen telgraflara cevap vermek şöyle dursun bunları okumakta bile zorluk çekilmekteydi¹⁷².

g. Balkan Harbi seferberliğinin personel temini *birliğine tertip usulü* ile gerçekleşti. Bu nedenle seferberliklerini tamamlamak için birlikler, Rumeli'ye yığılmış olan garnizonlara gitmek zorunda kaldıklarından seferberlik süresi uzadı ve her birliğin seferberliği aynı zamanda ikmal edilemedi. Şayet personel temini için *bölgeden tedarik usulü* kullanılsaydı Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi seferberlik daha süratli gerçekleşebilirdi.

h. Birliklerin seferberliklerini ikmal etmesindeki en büyük aksaklıklardan biri, ihtiyaçları olan nakliye araçlarını tedarik edememelerinden kaynaklandı. Mülkiye memurları Tedârik-i Vesâit-i Nakliyye Kanunnamesi'ndeki görevlerini gereği gibi yerine getirmezken,¹⁷³ ahali de bu konuda gereken hassasiyeti göstermedi.

i. Seferberlik zamanında gerek cephane gerekse erzak kolları tam olarak teşkil edilemedi. Bunların noksanlığı ise muharebeler üzerinde büyük bir tesir yarattı.

j. Seferberlik esnasında yapılması gereken erzak depolanması yapılmadığından birçok birlik aç kaldı, o gün ne bulabilmişlerse onunla yetinmek durumunda bırakıldı.

k. Seferberlik faaliyetlerini koordine etmek maksadıyla Balkan Harbi dolayısıyla teşkil edilen Karargâh-ı Umûmî'nin 3ncü Şubesi görevlendirildiyse de bu şube seferberliğin yanı sıra demir yolu işleri, konuş ve kuvve, kaleler, harekât planları, levazım, ulaştırma, muhabere, sağlık, özlük işleri, muhakeme, jandarma gibi birçok farklı işle uğraşmak zorunda olduğundan gerekli faydayı gösteremedi¹⁷⁴.

l. Seferberliğin uygulanmasından doğan sorunlardan birisi de sevkiyat faaliyetleriyle ilgilidir. Bunun nedenleri ise şu şekilde sıralanabilir:

(1) İkmal askerlerinin sevkiyatından başka seferberlik esnasında Trab-lusgarp Harbi ve isyanlar nedeniyle asıl bölgelerinde bulunmayan bazı birliklerin de sevk edilme zorunluluğunun ortaya çıkması,

¹⁷² Çobanoğlu, *Balkan Harbi ve Şark Ordusunun Hezimet-i I'nci Kısım*, s. 18.

¹⁷³ ATASE, BLH., Klasör: 97, Dosya: 16, Fihrist: 01-94.

¹⁷⁴ Gültekin Yıldız, "Kara Kuvvetleri", *Osmanlı Askerî Tarihi, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri, 1792-1918*, ed. Gültekin Yıldız, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s. 50.

BALKAN HARBİ'NDE OSMANLI ORDUSUNUN SEFERBERLİK PLANI

(2) Demir yolu hatlarının yetersiz olması ve tek hat sistemine göre çalışması,

(3) Hatların yeterli kabiliyette olmadığı bilinerek seferberlik planının düzenlenmesine rağmen öngörülen tedbirler alınmayarak uygulamasında bu problemlerin önüne geçilememesi,

(4) Demir yoluyla sevkiyatta seferberlik ile yığınaklanma sevkiyatının birbirinden ayrılmaması ve ikmal askerlerinin sevkiyatının da bunlara ilave olarak devam etmesi,

(5) Demir yolu çalışanlarıyla askerî birlikler arasında koordine sağlanamaması, bunlara sevkiyatla ilgili barış zamanında yeterli bilgi verilmemesi,

(6) Seferberlik boyunca demir yolu kumpanyalarından çıkarılması talep edilen katarların istenen sayıda çıkarılmaması,

(7) Kumpanyaların, seferberlik boyunca katar eksiklikleri konusunda birbirlerine yardım etmemesi,

(6) Bazı nakliyatlarda trenlerden ekonomik yararlanılmayarak israfa gidilmesi¹⁷⁵,

(8) Demir yolu memurlarının görevlerini uygun şekilde yerine getirmemeleri¹⁷⁶,

(9) Deniz yolu ile sevkiyatta vapurların eksik kalması,

(10) Ege Denizi'nde, üstünlüğün Yunan donanmasına geçmesi ile Osmanlı Devleti'nin seferberlik ve ikmal faaliyetleri yönünden Anadolu ile bağlantısının kesilmesi.

Seferberliğin uygulamasından kaynaklanan sorunlara değindikten sonra seferberlik planının hazırlanmasından doğan sorunları ise şu şekilde belirtmek mümkündür:

a. Her ne kadar ilân edilen seferberlik “umumi” olsa da seferberlik planında mevcut olan projeler, ordunun tamamını seferber edecek şekilde düzenlenmemişti. 12 adet *sefer planı* dikkate alınarak düzenlenen seferberlik planında, her bir proje için belli sayıdaki birliğin seferber edilmesinin yeterli olacağı düşüncesi

¹⁷⁵ Örneğin, bir fırka karargâhı ile bir idare heyeti bile ayrı ayrı trenlerle nakledildikleri görülmektedir (ATASE, BLH, Klasör: 97, Dosya: 16, Fihrist: 001-98).

¹⁷⁶ ATASE, BLH, Klasör: 97, Dosya: 16, Fihrist: 01-95.

hâkimdi. Nitekim harbin ilerleyen safhalarında, planda olmayan birliklerin de seferber edilmesi gerekmişti.

b. Balkan Harbi seferberlik hazırlıkları için 1328 (1912) senesi bütçesindeki birlik mevcutları esas kabul edilmişti. Gerçekte ise bu mevcut çok fazla olup, barış zamanı hiçbir birlik bu mevcuda ulaşamadı. Ayrıca, birliklerin mevcudu hesaplanırken başka yerlere görevlendirilen birliklerin tamamının harbe katılacağı da varsayılmıştı.

c. Seferberlik planları, Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye Dairesi'nde görevli zâbitler tarafından hazırlandı. Ancak bu zâbitler seferberlik esaslarına dair yeterli bir bilgiye sahip olmamalarıyla¹⁷⁷ beraber kendilerine yardımcı olabilecek Alman subaylardan da istifade etmediler. Bütün planlamalarda asker miktarları, askerlerin dairelere taksimi, nakliyatın nasıl olacağı, tabur ve kabilelerin yürüyüş cetvelleri gibi hususlar dahi merkeziyet usulü ile yapıldı¹⁷⁸.

d. Seferberlik planlarının birçok yerinde; “bu açıdan”, “bilindiği üzere”, “şu ekte”, “şu talimata nazaran” vb. kelimelerle atıf yapılan talimatlar ve diğerleri seferberliği icra edecek Ordu Müfettişlikleri'nde mevcut değildi¹⁷⁹.

e. Ülkenin coğrafi açıdan çok geniş, redif birliklerinin ülke geneline yayılmış ve tüm yerlere ulaşım imkânının yetersiz olması, seferberlik süresinin uzun süreceğini göstermesine rağmen seferberlik planı ülkenin bu özellikleri dikkate alınmadan her şeyin mükemmel surette icra edileceği kabul edilerek yapıldı. Yapılan bu plan barış zamanı tatbikatlarla denenmediğinden de daha ilk uygulamasında doğal olarak birçok sorunla karşılaşıldı.

f. Seferberlik planının en önemli konulardan biri olan sevkiyat konusuna planın dördüncü kısmında yer verilmesine rağmen çok yetersiz kalmıştı. Bu kısmında, tren veya vapurların kalkmasından personeli indirmesine kadar geçen süre içerisindeki faaliyetlerin düzenlenmesiyle ilgili yeterli bilgi yer almamaktaydı. Örneğin, gecikme durumunda yapılacaklar, lokomotiflerin arıza durumunda yapılacaklar, hattın kapanması halinde yapılacaklar, iaşelerin hangi istasyonlarda

¹⁷⁷ A., *Balkan Harbinde Askerî Mağlubiyetimizin Esbabı*, s. 8.

¹⁷⁸ Bursalı Mehmed Nihad, *a.g.e.*, s. 49. Bu konuyla ilgili olarak Balkan Harbi sırasında Osmanlı Ordusu'nda görev yapan Alman subay Hochwächter, seferberlik planının iyi hazırlanmasına rağmen uygulamasının ağır işlediğini söylemektedir (Hochwächter, *a.g.e.*, s. 61). Ancak yapılan plan ile seferberlik uygulaması karşılaştırıldığında plandan kaynaklanan hataların olduğu da açıktır.

¹⁷⁹ Bursalı Mehmed Nihad, *a.g.e.*, s. 49.

kimler tarafından sağlanacağı, askerlerin su ihtiyaçlarının nasıl giderileceği, hayvanların yem ve su ihtiyaçları vb. hususlar planlamada yer almamış, bu konulara sadece genel olarak değinilmişti.

Yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı, Balkan Harbi seferberlik planı büyük oranda kâğıt üzerinde kalarak uygulamaya konulamadı. Seferberliğin icrası esnasında ortaya çıkan aksaklıklar, üst komutanlıklardan alınan emirler veya birlik komutanlarının kendi yetkileri doğrultusunda alınan kararlar çerçevesinde çözülmeye çalışıldı. Bu da seferberliğin hızlı ve muntazam bir şekilde yürütülmesine engel olarak harbin kesin sonuç yerinde ve gereken zamanda yeterli kuvvet toplanamamasına neden oldu. Başkumandan Vekili Nazım Paşa'nın, Carl von Clausewitz'in geliştirmek istediği "*stratejik bir amaca tahsis edilmiş mevcut bütün kuvvetler aynı anda kullanılmalıdır; her şey bir tek harekâta ve bir ana ne kadar çok sıkıştırılırsa bu kullanma o kadar mükemmel olur*" yasasına¹⁸⁰ ters düşerek eksik mevcutlara rağmen vermiş olduğu genel taarruz emri neticesinde de Osmanlı ordusu daha ilk muharebede büyük bir yenilgiye uğrayarak geriye çekilmek zorunda kaldı.

Kaynakça*

A., *Balkan Harbinde Neden Münhezim Olduk?*, Kitâbhâne-i İslâm ve Askerî, İstanbul 1329.

A., *Balkan Harbinde Askerî Mağlubiyetimizin Esbabı*, Kitâbhâne-i İslâm ve Askerî, İstanbul 1329.

Abdullah Paşa, *1328 Balkan Harbinde Şark Ordusu Kumandanı Abdullah Paşa'nın Hatıratı*, Erkân-ı Harbiyye Mektebi Matbaası, İstanbul 1336.

Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, I, Nehir Yayınları, İstanbul 1992.

Ayışığı, Metin, *Mareşal Ahmet İzzet Paşa: Askerî ve Siyasi Hayatı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

Beliğ, Mahmud, "*Balkan Harbinde Müretteb Dördüncü Kolordunun Harekâtı*", 68 no.lu Askerî Mecmuaya Ek, Askerî Matbaa, İstanbul 1928.

Beşikçi, Mehmet, "Son Dönem Osmanlı Harp Tarihi ve "Topyekûn Savaş" Kavramı", *Toplumsal Tarih*, sayı 198 (Haziran 2010), s. 62-69.

_____, "İhtiyat Zâbiti"nden "Yedek Subay"a: Osmanlı'dan

¹⁸⁰ Carl von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, çev. Selma Koçak, Doruk Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 215.

* Arşiv vesikaları ve gazeteler metin içinde ilgili dipnotlarda gösterilmiştir.

Cumhuriyet'e Bir Zorunlu Askerlik Kategorisi Olarak Yedek Subaylık ve Yedek Subaylar", 1891-1930, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, sayı 13 (Güz 2011), s. 45-89.

_____, "Balkan Harbi'nde Osmanlı Seferberliği ve Redif Teşkilâtının İflâsı", *Türkiye Günlüğü*, sayı 110 (Bahar 2012), s. 27-44.

Bursalı Mehmed Nihad, *1328-29 Balkan Harbi Trakya Seferi*, I, Askerî Matbaa, İstanbul 1340.

Clausewitz, Carl von, *Savaş Üzerine*, çev. Selma Koçak, Doruk Yayımcılık, İstanbul 2011.

Çakmak, Fevzi, *Batı Rumeli 'yi Nasıl Kaybettik? Garbî Rumeli 'nin Sûret-i Ziyai ve Balkan Harbi 'nde Garb Cephesi*, düz. A. Tetik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

Çobanoğlu, Ömer Zeki, *Balkan Harbi ve Şark Ordusunun Hezimet-i 1'nci Kısım*, Kitâbhâne-i İslâm ve Askerî, İstanbul 1332.

_____, *Balkan Harbi ve Şark Ordusunun Hezimet-i 2'nci Kısım*, İkdâm Matbaası, İstanbul 1332.

Demirhan, Pertev, *Balkan Harbinde Büyük Karargâh-ı Umûmî*, Askerî Matbaa, İstanbul 1927.

Durgun, Bülent, "Ülke Savunmasında Deniz Yolu Ulaşımının Önemine Bir Örnek: Balkan Harbi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nun Deniz Yolu Ulaştırması", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, sayı 14 (Aralık 2011), s. 143-167.

Düstûr, Birinci tertip, cilt 6, Devlet Matbaası, Ankara 1939.

Düstûr, Tertîb-i Sâni, cilt 1, Matbaa-i Osmaniyye, Dersaadet 1329.

Erendil, Muzaffer, *Tarihte Strateji (Askeri Stratejiden Milli Stratejiye)*, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998.

Erickson, Edward J., *Defeat in Detail: The Ottoman Army in the Balkans, 1912 - 1913*, Praeger Publishers, London 2003.

Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, *Balkan Harbi (1912-1913), III ncü Cilt, Garp Ordusu, I nci Kısım*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1979.

Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, *Balkan Harbi (1912-1913), I. Cilt, Harbin Sebepleri, Askeri Hazırlıklar ve Osmanlı Devleti'nin Harbe Girişi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.

Ginio, Eyal, "Mobilizing the Ottoman Nation the Balkan Wars (1912-1913): Awakening from the Ottoman Dream", *War in History*, sayı 12 (2005), s. 156-177.

Goltz, von der, *Millet-i Müsellaha*, çev. M. Tahir, Ebuzziya Matbaası, İstanbul 1301.

_____, *Harbin Sevk ve İdaresi*, çev. O. Senai, Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul 1315.

_____, *Genç Türkiye'nin Hezimetini ve İmkân-ı İ'tilâsı*, çev. H. Cevdet, Kader Matbaası, İstanbul 1332.

Griffiths, Merwin Albert, *The Reorganization Of The Ottoman Army Under Abdülhamid 1880-1897*, California Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, Los Angeles 1966.

Hafız Hakkı Paşa, *Bozgun*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978.

Hall, Richard C., *Balkan Savaşları, 1912-1913*, çev. M. Akad, Homer Kitabevi, İstanbul 2003.

Hochwächter, Gustav von, *Balkan Savaşı Günlüğü, Türklerle Cephe*, çev. S. Toydemir, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

Kerimi, Fatih, *İstanbul Mektupları*, haz. Fazıl Gökçek, Çağrı Yayınları, İstanbul 2001.

Maden, Fahri, "Arnavutluk'un Bağımsızlık Süreci (1877-1913)", *Avrasya Etüdleri Dergisi*, sayı 39 (2011-1), s. 155-196.

Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi, Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Doğu Ordusunun Muharebeleri*, haz. A. Basad Kocaoğlu, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2012.

Nüzhet, Mehmed Ali, *1912 Balkan Harbi*, Matba'a-i Nefâset, İstanbul 1331.

Nüzhet, Mehmed Ali, *1912 Balkan Harbinde Sevkiyyât ve Nakliyyât-ı Askeriyye*, Cem'iyet Kütübhânesi, İstanbul 1332.

Pataşof, Meryem Rahmet, "Balkan Savaşları Sırasında Bir Tatar Hemşiresinin İstanbul Hatıraları", haz. İsmail Türkoğlu, *İstanbul Araştırmaları*, sayı 6 (Yaz 1998), s. 179-188.

Saygılı, Hasip, "Balkan Harbi'nde Osmanlı Bozgununun Karanlık Yüzü: Dönemin Tanıklarının Gözüyle Müslüman Ahalide İnsan Kalitesi ve Sosyal Çözülme Problemi", *Türkiye Günlüğü*, sayı 112 (Kış 2012), s. 136-146.

_____, "Balkan Bozgununun 100'üncü Yıldönümünde Balkan Harbinde Neden Münhezim Olduk", *Toplumsal Tarih*, sayı 222 (Haziran 2012), s. 74-78.

Uçarol, Rifat, *Gazi Ahmet Muhtar Paşa*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1989.

Uyar, Mesut, “Osmanlı Askerî Rönesansı: Balkan Bozgunu İle Yüzleşmek”, *Türkiye Günlüğü*, sayı 110 (Bahar 2012), s. 65-74.

Wallach, Jehuda L., *Bir Askeri Yardımın Anatomisi Türkiye’de Prusya - Alman Askeri Heyetleri 1835-1919*, çev. F. Çeliker, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1977.

Yapp, M. E., “War, Technology and Society in the Ottoman Empire from Reign of Abdülhamid II to 1913: Mahmut Şevket and the German Military Mission”, *War, Technology and Society in the Middle East*, ed. M. Y. V. J. Parry, Oxford University Press, London 1975, s. 367-385.

Yıldız, Gültekin, *Neferin Adı Yok, Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti’nde Siyaset, Ordu ve Toplum*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.

_____, “Kara Kuvvetleri”, *Osmanlı Askerî Tarihi, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri, 1792-1918*, ed. Gültekin Yıldız, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.

Zeki Paşa, *1912 Balkan Harbine Ait Hatıratım*, çev. T. Doğantan, Askerî Basımevi, İstanbul 1921.

Yıldız, Gültekin, *Neferin Adı Yok, Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti’nde Siyaset, Ordu ve Toplum*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.

Yıldız, Gültekin, “Kara Kuvvetleri”, *Osmanlı Askerî Tarihi, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri, 1792-1918*, ed. Gültekin Yıldız, TİMAŞ Yayınları, İstanbul 2013.

Zeki Paşa, *1912 Balkan Harbine Ait Hatıratım*, çev.T. Doğantan, Askerî Basımevi, İstanbul 1921.

Ek 1

1328-29 Senesi Drama Redif Fırkasına Ait Yürüyüş Cetveli¹⁸¹

۱۳۲۸-۲۹ سنه حین مسکن برلک پلا فی مسکن شایسته (کهنه)

تاریخ		مکان		نوع		توضیحات	
روز	تاریخ	مکان	نوع	توضیحات	روز	تاریخ	مکان
۱۳۲۸-۲۹ سنه حین مسکن برلک پلا فی مسکن شایسته (کهنه)							
۱۳۲۸-۲۹ سنه حین مسکن برلک پلا فی مسکن شایسته (کهنه)							
۱	۱۳۲۸	درآمد	درآمد	درآمد	۱	۱۳۲۸	درآمد
۲	۱۳۲۸	درآمد	درآمد	درآمد	۲	۱۳۲۸	درآمد
۳	۱۳۲۸	درآمد	درآمد	درآمد	۳	۱۳۲۸	درآمد
۴	۱۳۲۸	درآمد	درآمد	درآمد	۴	۱۳۲۸	درآمد
۵	۱۳۲۸	درآمد	درآمد	درآمد	۵	۱۳۲۸	درآمد
۶	۱۳۲۸	درآمد	درآمد	درآمد	۶	۱۳۲۸	درآمد
۷	۱۳۲۸	درآمد	درآمد	درآمد	۷	۱۳۲۸	درآمد
۸	۱۳۲۸	درآمد	درآمد	درآمد	۸	۱۳۲۸	درآمد
۹	۱۳۲۸	درآمد	درآمد	درآمد	۹	۱۳۲۸	درآمد
۱۰	۱۳۲۸	درآمد	درآمد	درآمد	۱۰	۱۳۲۸	درآمد
۱۱	۱۳۲۸	درآمد	درآمد	درآمد	۱۱	۱۳۲۸	درآمد
۱۳۲۹-۳۰ سنه حین مسکن برلک پلا فی مسکن شایسته (کهنه)							
۱۳۲۹-۳۰ سنه حین مسکن برلک پلا فی مسکن شایسته (کهنه)							
۱	۱۳۲۹	درآمد	درآمد	درآمد	۱	۱۳۲۹	درآمد
۲	۱۳۲۹	درآمد	درآمد	درآمد	۲	۱۳۲۹	درآمد
۳	۱۳۲۹	درآمد	درآمد	درآمد	۳	۱۳۲۹	درآمد
۴	۱۳۲۹	درآمد	درآمد	درآمد	۴	۱۳۲۹	درآمد
۵	۱۳۲۹	درآمد	درآمد	درآمد	۵	۱۳۲۹	درآمد
۶	۱۳۲۹	درآمد	درآمد	درآمد	۶	۱۳۲۹	درآمد
۷	۱۳۲۹	درآمد	درآمد	درآمد	۷	۱۳۲۹	درآمد
۸	۱۳۲۹	درآمد	درآمد	درآمد	۸	۱۳۲۹	درآمد
۹	۱۳۲۹	درآمد	درآمد	درآمد	۹	۱۳۲۹	درآمد
۱۰	۱۳۲۹	درآمد	درآمد	درآمد	۱۰	۱۳۲۹	درآمد
۱۱	۱۳۲۹	درآمد	درآمد	درآمد	۱۱	۱۳۲۹	درآمد

خطاطی

اشارات مخصوصه

برق نقیبات

سبز و در نقیبات

باز بر دسیه

¹⁸¹ ATASE, BLH, Klasör: 662, Dosya: 64, Fihrist: 006-04. Yürüyüş cetvelleri her nizamiye ve redif fırkaları için ayrı ayrı düzenlenmiş olup tabur seviyesine kadar birliklerin intikallerini gösteren bir intikal zaman çizelgesidir. Cetvelin orijinal hâli 1912-13 senesinde uygulanan tüm sefer projelerini (12 adet) içermesine rağmen yukarıda sadece 5 No.lu projeyi içeren bölümü alınmıştır. Cetvel üzerindeki kırmızı çarpılar belirtilen birliğin kaçınıcı günde ordu toplanma merkezinde olacağını, kırmızı çizgiler yaya yürüyüşleri, yeşil çizgiler ise demir yolu nakliyatını göstermektedir. Bu cetvele göre şu anlaşılmaktadır: Örneğin Drama Redif Fırkasının Kavala Redif Alayına bağlı Kavala Redif Taburu 2,4 ve 5 numaralı sefer planlarına göre; seferberliğin beşinci gününde redif merkezinde bulunacak, seferberliğin altıncı gününde buradan yaya olarak yürüyerek iki günde Drama istasyonuna gidecek, seferberliğin sekizinci günü de Drama istasyonundan trenle önce Selanik ardından da Manastır'a giderek buradaki toplanma bölgesine katılacak dolayısıyla 10 günde seferberliğini tamamlayacaktır.

Ek 2

1 Ekim 1912 Tarihli Seferberlik Emri¹⁸²

- (۱) برنج و بجنج اردو مقشکری داغنه و نغنه دینف و سخملا نه سکو عرم قطمان عکر به حال سفری به وضع اردو مقدر
  - (۲) اوجین اردو مقشکی داغنه و برنانه و بجنج مقشکله مرتبه اولانه قطمان عکر به وضع اردو مقدر
  - (۳) اوجین اردو مقشکی داغنه و برنانه و بجنج مقشکله مرتبه اولانه قطمان عکر به وضع اردو مقدر
- سفر ایلده عکر .

محمد

برادر ایستینه نکت اجاسه عیبه و ایلده ناطری مامور در | سولطانیه ۱۹۱۲
۱۸ ۱۹

فایده ناطری	عبد ناطری	راجه ناطری	عبد ناطری	شادی دولت ریشی	بیچ انکلام	صدر اعظم
پوسته و قطمان و ناطری اوقای ناطری	ساراف ناطری	ماد ناطری	بجیر ناطری	مانده ناطری	تجارت وزارت ناطری	تاریخ

¹⁸² BOA, İ.MMS, 154/1330 L-03, 19 Şevval 1330/01 Ekim 1912.

Bâb-ı Âlî

Meclis-i Mahsûs

1810

İrade-i Seniyye

(1) Birinci ve İkinci Ordu Müfettişliği dâhilinde Nizamiye ve Redif ve Müstahfizdan müteşekkil umûm kıtaât-i askeriyeye hâl-i seferberiyeye vaz' olunacaktır:

(2) Üçüncü Ordu Müfettişliği dâhilinde bulunan ve Birinci ve İkinci Müfettişliklere müretteb olan kıtaât-i askeriyeye dahi hâl-i seferberiyeye konulacaktır:

(3) Üçüncü Ordu Müfettişliği dâhilinde bulunan ve bâlâda ta'dâd olunan kıtaâtlardan mâ'adâsıyla Dördüncü Ordu Müfettişliği dâhilindeki kıtaât-i askeriyeye şimdilik seferber edilmeyecektir.

Bu irade-i seniyyenin icrasına Harbiye ve Dâhiliye Nâzırları me'murdur.

Fî 19 Şevvâl Sene 330 ve fî 18 Eylül Sene 328

Padişah Mehmed Reşâd, Sadr-ı Âzâm, Şeyh'ül-İslâm, Şurâ-yı Devlet Reisi, Harbiye Nâzırı, Dâhiliye Nâzırı, Adliye Nâzırı, Hariciye Nâzırı, Ticaret ve Ziraât Nâzırı, Nâfia Nâzırı, Bahriye Nâzırı, Maliye Nâzırı, Maârif Nâzırı, Evkaf Nâzırı, Posta ve Telgraf ve Telefon Nâzırı.

Vazife Başına

Artık muharebenin arefesindeyiz. Vatan, her dakika için hücum-u a'dâya marûz bulunuyor. Bugün etrafımızı kuşatan husemânın bu haksız hücum hazırlıklarından ne derece hiddet ve heyecana geldiğini millet, birkaç günden beri payitaht meydanlarında ve zükâklarında tezâhurat-ı muhteşeme ile tamamen irâe ve ibrâz etti.

Husemâmızın umûmî seferberliğine ve hududlarımızdaki tahşidâtına mukâbil, hükümetimizin de seferberliğe teşebbüs etmesini millet, yüksek sesle tasvib ve takdir etti. Bize karşı harb etmek isteyen Balkan hükümetlerine, harb ile mukâbeleyi, "Yaşasün Harb" âvâzeleriyle ve alkışlarla tensib ve kabul eyledi.

Bu tezâhurât-ı milliye esnasında payitaht zükâklarında dalgalanan o lücce-yi muhtereme-yi Osmaniyye'nin yalnız bir kalbi vardı. O büyük kalb de yalnız bir hisle darabân ediyordu: Vazife-yi Âliyye-yi Vatan...

Bugün; artık o vazife-yi mukaddesenin zaman-ı ifâsı hulûl etmiş bulunuyor: Hükümetce umûmî seferberlik ilân olunmuş. Ne kadar redif ve ihtiyat varsa, silah altına davet olunuyor; redif fırkaları kumandanlıkları asâkir-i Osmanlıları silah altına davet ediyor.

Vatan, bilcümle Osmanlılara bugün vazifeye şitâb etmeyi emr ediyor. Bugünkü vazife ise silahına sarılıp hudud boyuna koşmaktır. Bugün "vazife başına" diye vâkî' olan bir emr "silah başına" koş, ma'nâsından başka maânî ifade etmez.

Binâenaleyh bütün Osmanlılar "Silah Başına!..."

Osmanlıların silah başına koşmaları demek, gerek gönüllü olsun, gerek redif ve ihtiyat bulunsun, aid oldukları merci'lere mürâcaât etmeleri demektir. Redif ve ihtiyat olanların fırkalarına celb ve davet olundukları ve bunların da vâkî' olan davet üzerine fırkaları kumandanlıklarına mürâcaât ettikleri şübhesiz ise de, henüz celb olunmayanlar varsa, onların da bilâ-ifâte-i vakit vazifeye şitâb etmekte tecvîz-i ihmâl etmemeleri lâzımdır.

Zaman-ı hâzır muharebelerinde sürat muvaffakiyetin en mühim esaslarından biridir. Onun için muharebelerde, milletin vazife-yi fedâkârısı süratle ifâ ve icrâ edilmek şarttır.

Kuvvet ve celâdet-i Osmaniyyeyi bir berk-i hâtif süratle hudud boylarında düşmanlarımıza göstermek, en birinci vazifemiz olduğunu asla hâtırdan çıkarmayalım.

Efrad-ı milletten askerlik vazife-i müftehiresiyle mükellef olmayanların da, bu devre-i harbde pek mühim vazifeleri vardır.

Mesela "Hilâl-i Ahmer"e parasıyla, san'atıyla, bedeniyle hizmet etmek, asker

olmayan bir Osmanlı için pek büyük bir vazife-yi vataniyyedir. Zirâ mâder-i vatani, bütün Osmanlılığın şan ve namusunu muhâfaza uğurunda canı bahasına olarak düşmanla boğuşurken yaralanmış, hastalanmış Osmanlı kahramanlarının yarasını saracak, âlâmını tahfîf edecek, onun sıhhatini iâde edecek, müesseseyi aliyye, ancak Hilâl-i Ahmer müessesesidir.

Bu vazife ile kadınlar da mükellefdirler. Zirâ Hilâl-i Ahmer umûrunda kadınların daha sühûletle, daha muvaffakiyetle ifâ edecekleri birçok işler vardır. Memâlik-i mütemeddinenin her tarafında Salib-i Ahmer işlerinde kadınların pek mühim mevki' vardır.

Bizim Hilâl-i Ahmer 'de de hanımlarımızın ifâ edecekleri pek çok vazife mevcuttur. Bugün vatan onları da vazifeye da 'vet ediyor.

Muharebeye silahıyla iştirâk etmek şerefinden mahrûm olan efrâd-ı millet için, diğer bir vazife de, iâne-yi harbiyyedir.

Gerçe devletin iâneye ihtiyacı olmadığı ve harb için muhtac olduğu vesâit-i maddiyyeye mâlik bulunduğu derkâr ise de bu fedâkarlık devresinde, milletin kahraman ve fedâkar evlâdları canını isâr ederken, bu vazifeyi ifâ edemeyecek mevki'de bulunan efrâd-ı milletin, servetlerinden bir kısmını ibzâr etmeleri, yine bir borçdur.

İâne-yi harbiyenin, kaide-yi matlûbesi te'mîn edilebilmek için mühim teşkilâta ihtiyac vardır. Erbâb-ı iânenin münferiden vereceği miktar-ı iâne ne kadar büyük olursa olsun, bunun fâidesi o kadar müessir olamaz. Hele küçük miktarda iâneler vukû'ı asla mümkün olmaz. Onun için bu iâne-yi harbiyye, eğer sırf milletin teşebbüsüne kalacak ise, mutlaka bir teşkilât yapmak, cem'iyet te'sîs etmek, vesâit-i tahsîliyye istihdâm eylemek zarûrîdir.

Eğer iâne-yi harbiyye, milletin teşebbüs-ü husûsiyyesine bırakmayub da devletce tahsîline tevessül olunacak ise, o vakit cem'iyet teşkiline tabî' lüzûm kalmaz ve devletin tensib ettiği tarz ve usûle göre bütün Osmanlılar ifâ-yı vazife eylerler.

Gerek Hilâl-i Ahmer 'e, gerek iâne-yi harbiyyeye dair olan vazifelerin ifâsında da sûrat, şart-ı a'zamdır.

Harb zamanında, yalnız silah vazifesi değil, sâir bil-cümle vazifeler de sûratle ifâ olunmak lâzımdır. Bunlarda rehâvet ve atâlet asla caiz değildir.

Binâenaleyh, vatanın bugün bütün efrâd-ı Osmanıyyeye hitâben "vazife başına" diye isdâr ettiği emr, kâffe-yi Osmanıyanca kemâl-i sûratle ifâ edilmelidir.

Askerliğe tâbi' olanlar veya arzu edenler: Serian silah başına. Hilâl-i Ahmer 'de hizmete tâlib olanlar: Serian merci '-i âidinine. İâne-yi harbiyyede bulunacaklar: Serian icrâ-yı te'diyâta.